

**TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOLI
TALLINNA KOLLEDŽ**

Rahvusvaheline majandus ja ärikorraldus
Äriõigus

Eva Ojavee

**ANGLO-AMEERIKA ÕIGUSSÜSTEEMIL PÕHINEV
ÕIGUSEMÕISTMINE JA SELLE ELEMENTIDE
RAKENDAMISE VÕIMALIKKUS EESTI KOHTUPRAKTIKAS**

Lõputöö

Juhendaja: Uno Feldschmidt

Tallinn 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 ANGLO-AMEERIKA JA MANDRI-EUROOPA ÕIGUSSÜSTEEM	6
1.1 Anglo-Ameerika õigussüsteemi spetsiifika	7
1.2 Mandri-Euroopa (Kontinentaal-Euroopa) õigussüsteem ja selle olemus	8
1.3 Õiguse allikad õigussüsteemis	10
1.3.1 Tava õiguse allikana	12
1.3.2 Kohtunike volitused õiguse loomisel Suurbritannias	14
1.3.3 Põhiseadus, kui kõrgeim juriidiline õigusakt Eestis	18
1.3.4 Pretsedendiõigus seadust abistava õiguse allikana	22
2 ÕIGUSEMÕISTMISE PÕHIMÕTTED	30
2.1 Kohtuotsuste siduvus Suurbritannias	30
2.1.1 Kohus seaduse tõlgendajana	31
2.1.2 Kohtunikud	35
2.1.3 Vandekohtu institutsioon Ühendkuningriigis	37
2.2 Kohtusüsteem Eestis	39
2.2.1 Õigusemõistmise põhimõtted	43
2.2.2 Rahvakohtunik, kui vandekohtuniku eelkäija	45
2.2.3 Vandekohtu võimalikkus Eestis	48
KOKKUVÕTE	51
VIIDATUD KIRJANDUS	54
LISAD	60
Lisa 1. Kohtukorraldus - Ühendkuningriik	61
SUMMARY	62

SISSEJUHATUS

Õigussüsteemide alged ulatuvad aega, kui riigid ei olnud veel tekkinud ja ühiskond vajab elukorralduse reguleerimist. Seetõttu on inimeste uskumused ja väljakujunenud käitumismustrid olnud tugevaks mõjutajaks ühiskonnas kehtivate üldiste põhimõtete väljakujunemisel.

Selleks, et ühiskond saaks funktsionaalselt toimida on aga vaja õigusnorme, reeglistikku ja tava, mis omavahel seotuna määraks ära elukorralduse süsteemi. Seega saab öelda, et õigussüsteem on tihedalt seotud ja läbi põimunud ühiskonnaga ning seal kehtivate sotsiaalsete normidega. Sellest lähtuvalt võib õigussüsteemi nimetada, kui ajalooliselt välja kujunenud õigusnormide kogumikku.

Õigusnormid jagunevad õigusharudeks, mis omakorda on välja kujunenud riikide õigussüsteemidest. Tulenevalt aga iga riigi ajaloolise ja kultuurilise arengu omapärasest võivad õigusnormid olla riigiti väga erinevad.

Tänapäeva maailmas on välja kujunenud suurimate õigussüsteemidena Anglo-Ameerika ning Mandri-Euroopa (Kontinentaal-Euroopa) õigussüsteemid.

Anglo-Ameerika õigussüsteem, mida kasutab Suurbritannia ja Mandri-Euroopa õigussüsteem, mis on kasutusel Eestis on ühed vanimad, traditsioonilisemad ja kõige enam välja kujunenud õigussüsteemid. Vaatamata sellele, et mõlemad riigid asuvad geograafiliselt üksteisele võrdlemisi lähedal, on nende õigussüsteemid ja konstitutsioonid siiski täiesti erinevad. See on ka põhjuseks, miks antud lõputöö autor on otsustanud võtta võrreldavateks riikideks just need kaks Euroopa Liidu riiki.

Lõputöö aluseks võetud riikide õigussüsteemide ajaloo, olemuse, erinevuse ja õigusallikate tundmine annab võimaluse erinevatest aspektidest analüüsida kohtusüsteemide korraldust vastavalt sellele, kas riigi õigus põhineb seadusõigusel või üldisel õigusel (*common law*).

Käesolevas lõputöös on autor püstitanud hüpoteesi: „Kas Eesti riigi kohtusüsteem vajaks ja võimaldaks muudatusi lähtudes Suurbritannias kasutusel olevast üldisel õigusel baseeruvast

kohtusüsteemist, samuti kas Eesti õigusruumi võiks täiendada Inglismaal juba praktiseeritava lahendusega analoogiate otsimise vallas juba tehtud kohtuotsuste raames?“

Tuginedes eelpool öeldule, on käesoleva lõputöö esmane eesmärk uurida pretsedendi, kui seadust abistava allika sisse kirjutamise vajadust Eesti Vabariigi põhiseadusesse, et tagada seeläbi selle muutmine siduvaks õigusallikaks Eestis.

Teise eesmärgina on autor lõputöös vaatluse alla võtnud vandekohtunikud, et uurida, kas kohtumõistmisele Eesti õigusruumis kriminaalmenetluse raames oleks õige ja õiglane kaasata inimesed tänavalt, et seeläbi võimaldada oluliste faktide tuvastamine just läbi tavakodanike pilgu. Seda vaatamata sellele, et käesoleval hetkel on Eestis olemas rahvakohtunike institutsioon, mis justkui osaliselt sarnaneb juba *common law* maades kasutusel oleva vandekohtunike institutsiooniga.

Eelpool mainitud eesmärkide saavutamiseks antakse ülevaade:

- 1) õiguse allikatest õigussüsteemis ning õigusemõistmise põhimõtetest;
- 2) kohtunike volitustest õiguse loomisel;
- 3) pretsedendist seadust abistava allikana ning kohtuotsuste siduvusest;
- 4) vandekohtu institutsioonist;
- 5) rahvakohtunikest.

Töö on kvalitatiivne uurimus, eesmärgi saavutamiseks on uurimismeetoditest kasutatud võrdlevat meetodit - võrreldakse Eesti ja Suurbritannia õigussüsteemide ajalugu ja kohtusüsteemide olemust käsitlevaid kirjandusteoseid, artikleid ning teoreetikute seisukohti antud teemadel. Autor toetub käesolevas uurimistöös varasematele juba esitatud seisukohtadele ega paku olulisel määral välja uusi lahendusi.

Töö struktuur on koostatud sarnaselt, et kõik peatükid oleks uurimistöös loogiliselt paigutatud ning uurimistöö on jagatud kaheks peatükiks.

Esimeses peatükis vaatleb autor sissejuhatuseks kahe traditsioonilisema õigussüsteemi olemust ning nende ajaloolist kujunemist, et tuvastada, kas ja millisel määral on mõjutatud tänapäevane Eesti ja Suurbritannia õigus sellest, millisest õigussüsteemist nad pärinevad.

Lisaks on esimeses peatükis välja toodud erinevad õiguse allikad õigussüsteemides, milleks on tava, seadused ja pretsedent. Autor on lähemalt peatunud just kohtupretsedendi, kui õiguse allika sisse toomise võimalikkusel Eesti õigusruumi.

Teises peatükis vaatleb autor õigusemõistmise põhimõtteid ja sellest lähtuvalt kohtu korraldust vastavalt sellele, kas tegemist on *common law* või Mandri-Euroopa õigussüsteemiga. Autor uurib alapeatükkides kohtute hierarhiat ja kohtuniku, kui seaduse tõlgendaja rolli õigusemõistmisel. Samuti püüab autor läbi võrdluse vaadelda, kas vandekohtunike süsteemil oleks oma koht Eesti õigusruumis ning mis oleksid sellise õigusemõistmise rakendamisel selle eelised ja puudused.

Eesti kohtusüsteemi täiustamine, areng ja puuduste kõrvaldamine on autori meelest aktuaalne teema, sest arenevas ühiskonnas peab ajaga kaasas käima ka kohtusüsteem. Traditsioonidel on küll oma koht õiguses, kuid aegunud ja iganenud tavade järgimine pigem pidurdab kaasaegse kohtusüsteemi efektiivsust. Riigi õigussüsteem peab toimima efektiivselt ja tõhusalt ilma üleliigse bürokraatia ja seaduse lünkadeta.

Riigikogu esimees Priit Pikamäe juhtis 2015 aasta alguses tähelepanu oma ettekandes kohtunike täiskogul, et lähisaastatel on vahetumas ligi kolmandik Eesti kohtunikonnast pensioniikka jõudmise tõttu, mistõttu on Eesti kohtusüsteemi ees ootamas põlvkonna vahetuse ajajärk. See ajajärk puudutab kogu kohtusüsteemi tervikuna.

Autor leiab, et generatsioonide vahetumise hetk on hea aeg vaadata üle võimalikud muudatused Eesti kohtusüsteemis, neid vajadusel täiendada või muuta ning tuua sisse tänasesse kohtupraktikasse.

1 ANGLO-AMEERIKA JA MANDRI-EUROOPA ÕIGUSSÜSTEEM

Kohtuvõimu korraldust mõjutavad riigi õigussüsteem ja poliitiline kultuur. Õigussüsteem tähendab ajalooliselt kujunenud ühtset õigusemõistmise traditsiooni. Tänapäeva maailmas enamlevinud on omaaegsel Rooma õigusel põhinevad Mandri-Euroopa ja Anglo-Ameerika õigussüsteemid ning islami õigussüsteem.¹

Lisaks eelpool nimetatud süsteemidele on ka olemas hinduistlik õigussüsteem, judaistlik õigussüsteem, Kaug-Ida õigussüsteem, Aafrika ning Madagaskari õigussüsteem ja sotsialistlik õigussüsteem.²

Anglo-Ameerika ja Mandri-Euroopa õigussüsteemid lähtuvad läänelikust õigustraditsioonist, kuid vaatamata sellele iseloomustavad õigussüsteeme erinevad õigusfilosoofilised käsitlused riigist ja õigusest, erinevad on arusaamad õiguse reguleerivast rollist ühiskonnas, õiguse allikatest ning õigusnormist, õiguse loomisest ning realiseerimisest.³

Järgnevalt vaatleb autor lähemalt Anglo-Ameerika ja Mandri-Euroopa õigussüsteemi kujunemist ja nende olemust.

¹ Reimer, P. Demokraatliku ühiskonna valitsemine. Lk 11. [WWW] http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAAahUKEwjxgNCKiXIAhXIXSwKHWRQBDg&url=http%3A%2F%2Fwww.yle.edu.ee%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F08%2F2.-Demokraatlik-%25C3%25BChiskond-ja-selle-valitsemine.docx&usg=AFQjCNExGRuJLiRm9J7Odkxp3xMQhl_aqw (01.09.2015)

² Liventaal, J. (2000). Sissejuhatus õigusteooriasse. Lk 17. [WWW] <http://documents.tips/documents/oiguse-teooria-i-mapp.html> (01.09.2015)

³ Ristikivi, M. (2006). Ladina päritolu juriidilised terminid Eesti õiguskeeles. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Tartu. Lk 16. [WWW] <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1016/ristikivim.pdf> (03.09.2015)

1.1 Anglo-Ameerika õigussüsteemi spetsiifika

Üldine õigus ehk angloameerika õigus (inglise keeles *common law*) kujunes välja Inglismaal normannide vallutuse järel ja hõlmab nüüdisajal peaaegu kõiki nn ingliskeelseid riike: Inglismaa (ka Wales), Ameerika Ühendriigid, Kanada, Austraalia ja Uus-Meremaa.⁴

Selle perekonna kogu spetsiifika määrab see, et üldine õigus loodi mitte seadusandja, vaid kohtunike poolt, kes lahendasid konkreetseid indiviidide vahelisi vaidlusi. Siit tulenevalt on õigusnormi abstraktsuse aste madalam, kui Mandri-Euroopa õigussüsteemis, eesmärk ei ole üldise reegli sõnastamine tulevikuks, vaid käsiloleva konkreetse kaasuse õiglase lahendamine. Seda eesmärki silmas pidades on õigusemõistmist reguleerivad normid märksa olulisemad, kui käitumise üldised reeglid ja peamiseks õiguse allikaks ei ole mitte normatiivne akt, vaid kohtu- ja halduspretsedent.⁵

Seega juhtudel, kus seadusandlus on puudulik, omandab kohtu otsus seaduse jõu, millega on loodud õiguslik pretsedent, mida rakendatakse ka tulevaste kohtuvaidluste puhul.⁶

Anglo-Ameerika õigussüsteemis on kohtunikud kodanike poolt ametisse valitud õigusemõistjad ehk vandemehed. Vandemehed otsustavad konsensuslikult, kas kohtualune on süüdi või mitte, alles seejärel määrab kohtunik karistuse.⁷

Seega on inimeste jaoks just kohus *common law* kontekstis arvestatavaks õiguskaitsevahendiks.⁸

Hoiaku kujundamiseks, kuidas kohtunik mõtleb, võiks kasutada Lord Alfred Denningu käsitlust, et Inglise kohtunikuvande tuumaks on väljend „Ma tahan teha õigust“, mis tähendab „Ma tahan

⁴ Ristikivi, M. (2006). Ladina päritolu juriidilised terminid Eesti õiguskeeles. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Tartu. Lk 16. [WWW] <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1016/ristikivim.pdf> (03.09.2015)

⁵ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

⁶ Reimer, P. Demokraatliku ühiskonna valitsemine. Lk 11. [WWW]

http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAAahUKEwjxgNCKiXIAhXIXSwKHWRQBDg&url=http%3A%2F%2Fwww.yle.edu.ee%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F08%2F2.-Demokraatlik-%25C3%25BChiskond-ja-selle-valitsemine.docx&usg=AFQjCNExGRuJLiRm9J7Odkxp3xMQhl_aqw (01.09.2015)

⁷ *Ibid.*

⁸ Kranich, H. (2010). Inimväärikuse mõiste sisu sõltuvus õigussüsteemist. Suurbritannia näide. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 639-648

teostada õiglust“, mitte lihtsalt „Ma hakkan rakendama õigust“. Õigus ei ole inimliku arusaamisvõime tulem, vaid hoopis inimliku vaimu osa.⁹

1.2 Mandri-Euroopa (Kontinentaal-Euroopa) õigussüsteem ja selle olemus

Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemi kuuluvad Mandri-Euroopa ja Ladina-Ameerika maad, samuti Quebeci provints Kanadas ja Louisiana osariik Ameerika Ühendriikides. Kontinentaalse õigussüsteemi elemente võib leida veel Šoti õiguses, Lõuna-Aafrika Vabariigis, Mauritiusel, Filipiinidel ja mujalgi.¹⁰

Mandri-Euroopa õigussüsteemi nimetatakse seadusõiguseks ja seda iseloomustab õiguse jagunemine era- ja avalikuks õiguseks.¹¹ Sellele tuginedes on Eestis seadusõigusel põhinev õiguskord. Mandri-Euroopa põhimõtted formeerusid Euroopas 19. sajandil, kuid lätted asuvad juba Antiik-Roomas.¹²

Seega on Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvate õigussüsteemide õigus välja kujunenud Rooma õiguse baasil. Roomas nagu teisteski maades olid juba enne riigi tekkimist kogukondliku elu, majandamise korra, abielu ja perekonnasuhete korraldamise vahendeiks tavad. Algselt ei olnud tavad seotud õigusliku sunniga. Riigi tekkimisega asendusid tavad tavaõigusega, mille sanktsioneeris riik ja mille täitmist tagas riigi sunnivõim.¹³

Õiguse eelastmed objektiivses tähenduses on seega moraal ja tava, mistõttu saame öelda, et õigus ei ole esimene sotsiaalne kord. Õigus seaduste kujul on tsivilisatsiooni hilisem nähtus ja see eeldab kõikide sotsiaalsete normide ratsionaalset mõistmist.¹⁴

Ei ole täpselt teada, kas ka vanimas Rooma õiguses anti välja seadusi. Kindel on aga see, et vabariigi ajajärgul (510-27 eKr) sai seadus tavaõiguse kõrval oluliseks õiguse allikaks.¹⁵

⁹ Kranich, H. (2010). Inimväärikuse mõiste sisu sõltuvus õigussüsteemist. Suurbritannia näide. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 639-648

¹⁰ Ristikivi, M. (2006). Ladina päritolu juriidilised terminid Eesti õiguskeeles. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Tartu. Lk 16. [WWW] <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1016/ristikivim.pdf> (03.09.2015)

¹¹ *Ibid.*, lk 17

¹² Õiguse Entsüklopeedia. – Quizlet.com. [WWW] <https://quizlet.com/18415459/oiguse-entsuklopeedia-flash-cards/> (03.09.2015)

¹³ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

¹⁴ *Ibid.*

See aga ei tähenda, et õigusel oleks sel perioodil õnnestunud tavaõigust tagaplaanile tõrjuda. Seadused ja koodeksid kujutasid endast kehtiva tavaõiguse kirjalikku fikseerimist. Alles "XVI sajandil tõrjus seadusõigus Kontinentaal-Euroopas tavaõiguse paljus kõrvale. Nimelt algasid juba XII-XIII saj. mandril protsessid, mida nimetatakse Rooma õiguse retseptiooniks e. ülevõtmiseks".¹⁶

Kontinentaal-Euroopa õiguskultuur toetub peamiselt kahele arusaamisele õigusest: loomuõigusele ja positivismile. Positivism väljendub õiguskorra normatiivsuses - õigus kas lubab, keelab või kohustab. Õiguskorra normatiivsus tähendab, et on olemas mingisugune etalon, määr või kohustuslikkus, millega saab mõõta inimekäitumise kohustuslikkust.¹⁷

Käitumisnormid võib omakorda jagada kahte rühma, milleks on õigusvälised normid ning õigusnormid. Mõlemad normid saavad ühiskonnas kehtida siiski vaid siis, kui ühiskond neid järgib.¹⁸

Samuti toetab Mandri-Euroopa õigussüsteem hea usu põhimõtet. Seega tähendab Mandri-Euroopa õigussüsteemis heas usus käitumine kohustust käituda nagu ausalt ja õiglaselt mõtlev isik. Heas usus käitumine tähendab muu hulgas poolte kohustust teha koostööd, kaitsta üksteise huve, edastada informatsiooni.¹⁹

Hea usu põhimõtte eesmärk on tagada eraõiguses aususe, õigluse ja mõistlikkuse standardid. Hea usu põhimõtte on abstraktne ning vajab igal konkreetsel juhul eraldi sisustamist. Sellest hoolimata võib hea usu põhimõtte tõrjuda kõrvale nii lepingu, kui seadusesätte juhul, kui nende kohaldamine viiks ilmselgelt ebaõiglase tulemuseni.²⁰

Samuti saab öelda, et õigus on ka eriline võimustruukt, et teostada poliitilist tahet. Nii ongi iga õigusnormi puhul tegemist tükikesega normatiivselt kindlustatud poliitikast. Kuid tõsiasi on see, et mitte ainult õigusnormid ei moodusta kohtute jaoks otsustamise alust. Kohtutele on

¹⁵ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Õiguse Entsüklopeedia. – Quizlet.com. [WWW] <https://quizlet.com/18415459/oiguse-entsuklopeedia-flash-cards/> (03.09.2015)

¹⁸ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

¹⁹ Laasik, T., Laanemets, J. (2013). Kas hea usu põhimõtte on õiguspraktikas rakendatav? – Raamatupidaja.ee (Äripäeva lisa). [WWW] <http://www.raamatupidaja.ee/arvamusd/2013/04/12/kas-hea-usu-pohimote-on-oiguspraktikas-rakendatav> (04.09.2015)

²⁰ *Ibid.*

otsustamise normatiivne baas palju laiem. Konstitutsioonikohtutes on õiguse printsiipe vaja eriti arvestada, sest just konstitutsioonikohtutes on õigusel kokkupuude õiguspoliitikaga kõige otsesem ja avalikum.²¹

Kohtunikuõigus Kontinentaal-Euroopa õigusruumis on mõneti sarnane anglo-ameerikalikule pretsedendiõigusele. Ehkki Mandri-Euroopas kohtunikupoolse õigusloome tulemina loodud õigusreeglil enamasti puudub kohustuslik siduvus, võib loodud õigusreegel siiski osutada juhiseks sarnaste õigusküsimuste lahendamisel tulevikus.²²

Kohtute roll printsiipide kujundamisel on igati loomulik ja õigusriigis lausa vajalik. Just kohtutel lasub õigusriigis viimase instantsi otsustamise kohustus. Seepärast on kohtunikuõiguse võidukäigust rääkimine igati õigustatud.²³

Sellele vaatamata on aga tänapäeva tendents siiski juba see, et toimub Anglo-Ameerika ja Mandri- Euroopa süsteemi lähenemine ning vastastikku parimate elementide ülevõtmine.²⁴

1.3 Õiguse allikad õigussüsteemis

Õiguse allika mõiste pärineb rooma õigusest, seda kahes tähenduses: 1) materiaalses: sotsiaalsed faktorid, mis põhjustavad ning kujundavad riikliku tahte ja on seetõttu õigustloovaks allikaks; 2) formaalses: õigusloome, st viisid, kuidas riigivõim annab käitumisreeglitele üldkohustusliku jõu ehk legislatiivtegevus. Sotsiaalsed faktorid annavad märku neid õigusega reguleerida. See on põhjus ning eeldus õiguslikuks reguleerimiseks.²⁵

Õiguse allikate määratlemine on ühe õigussüsteemi jaoks oluline eelkõige põhjusel, et teha kindlaks need allikad, mille poole peab õigusemõistmisel pöörduma, et õigust leida. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 146 teise lause kohaselt on kohus oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega. Põhiseaduse ja seaduste prioriteedi õiguse allikatena

²¹ Narits, R. (2008). Konstitutsioonikohtute tänapäevastest töömeetoditest mandrieuroopaliku õiguskultuuri ja common law kui mõtlemisviiside lähenemise tingimustes*. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 17. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW] <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=12542&highlight=common&op=archive2> (12.11.2015)

²² Sillaots, M. (1998). Kohtunikuõigus. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 238-241

²³ *Ibid.*

²⁴ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 38. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/peetai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

²⁵ *Ibid.*, lk 16

on sätestanud ka põhiseaduse § 3. Samas ei tähenda põhiseaduslik nõue mõista õigust ainult kooskõlas seadusega, et õiguse allikana tuleks samuti käsitada ainult seadust.²⁶

Lähtume siinjuures seisukohast, et õigusallikas on vorm, mille kaudu tekivad ja avalduvad õigusnormid. Õigusnorm kujutab endast seega sisu, õigusallikas aga vormi, milles on väljenduse leidnud käitumisreeglid.²⁷

Mandri-Euroopa õiguse sajanditepikkuse arengu tulemus on Euroopa üldise õiguse perekonna (*ius commune*) väljakujunemine. Sellesse õigusperekonda kuuluvates õigussüsteemides on sotsiaalsete normide seas esiplaanil õigusnormid, mis vastavad (või kindlasti peaksid vastama) õigluse ja moraali nõuetele. Õigusteaduse peamine ülesanne on selgitada, millised need normid peavad olema, sest üldaktsepteeritavate käitumisnormideta ei oleks võimalik inimühiskonnal orienteeruda, mistõttu peavadki ühiskonna käitumist reguleerima sotsiaalsed normid.²⁸

Õpetus õiguse allikatest on seotud õiguse tõlgendamisega, st eri seisukohtade, selgituste ja kohtupraktika põhimõtete omavahelise kaalumisega, mistõttu peegeldab õiguse allikate õpetus seda, kui oluliseks ühes või teises õigussüsteemis allikaid ja õiguslikku argumentatsiooni peetakse.²⁹

Eelpool nimetatud kinnitab, et õiguse allikat on praktiliselt võimatu üheselt defineerida. Siiski võib öelda, et õigusallikas on koht, kus me leiame õigust. Õigusallikas võib olla nii kirjutatud, kui ka kirjutamata ning peaks olema aktsepteeritav ainult siis, kui ta lähtub õiguse ideest ja on õiglane.³⁰

Kontinentaalset õigussüsteemi nimetatakse seadusõiguseks: õiguse leidmiseks tuleb pöörduda esmalt seaduste poole. Õigus sisaldub seadustes. Germaani õigusperekonnas on õiguse allikas, kui ühiskonna tahtel põhinev õigus. Ta on ühiskonna mõne organi poolt vastu võetud. Kui tava on ühiskonnas paljukordse kordamise tõttu muutunud üldtunnustatuks, siis on tegu tavaõigusega.

²⁶ Kull, I. (2010). Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – *Juridica*. Nr 7. Tartu: SA Iuridicum. Lk 463-472

²⁷ Sillaots, M. (1998). Kohtunikuõigus. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 238-241

²⁸ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

²⁹ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 7. [WWW] http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

³⁰ *Ibid.*

Lõppastmes taanduvad nii seadusõigus, kui tavaõigus kontinentaalses õiguses kirjutatud õigusele.³¹

Seega saame öelda, et traditsioonilised allikaid, mida käsitletakse õiguse leidmise kohtadena võivad olla tavad, aktid, seadused, kohtupretsedendid, doktriinid.

See, milline on õigusallika tähtsus ja mille järgi jagunevad õigusallikad primaarseteks ja sekundaarseteks allikateks sõltub riigi õigusperekondade ja -süsteemide ajaloolistest ja kultuurilistest jm eripäradest.³²

1.3.1 Tava õiguse allikana

Tavanormid (tavad) on ajalooliselt stiihiliselt kujunenud pärimuslikud käitumisreeglid, mis reguleerivad inimeste käitumist teatud eluvaldkondades ning juhtudel. Kui õigusnormid kehtestab riik, siis tava, kui õigusvälised normid kujunevad ning “elavad” inimese teadvuses.³³

Seetõttu on tava kehtiv sotsiaalne norm, mida peab ühiskonnas arvestama ja austama.³⁴ Tavad reguleerivad käitumist, millele võib anda kõlbelise ja moraalse hinnangu. Põhikategooriate järgi jagunevad õigusvälised normid, sealhulgas ka tavanormid, inimlikuks, ebainimlikuks, heaks, halvaks, moraalseks, amoraalseks.³⁵

Järelikult saab tavaks tunnistada ainult õiguslikult siduvad reeglid, millele on ennast allutanud mingi hulk käibes osalejaid. Tava ei pea õiguse allikana olema mingis konkreetses vormis väljendatud, pigem vastupidi – tavaks peetakse sageli just kirjutamata õigust.³⁶

Tavanorme antakse edasi suuliselt või eeskuju najal, reeglina ei oma nad kirjalikku vormi ega ole süsteemsed. Tavanormid on teadaolevalt vanimad sotsiaalsed normid, neid on nimetatud ka õiguse üheks eelastmeks. Tavanormid on aegruumis ning vastavas kultuurikontekstis väärtustatud käitumismallid, teatud elulaad. Nende normide kehtivuse algus ja lõpp ei ole

³¹ Õiguse Entsüklopeedia. – Quizlet.com. [WWW] <https://quizlet.com/18415459/oiguse-entsuklopeedia-flash-cards/> (03.09.2015)

³² Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 8. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

³³ *Ibid.*

³⁴ Õigusabi. Õigussüsteem. Mis on õigus. – City Õigusbüroo. [WWW] http://www.cityoigusabi.ee/et/oigusabi_teenus.html (01.09.2015)

³⁵ Õigussotsioloogia. – Wikia. [WWW] <http://et.oigussotsioloogia.wikia.com/wiki/Tava> (04.09.2015)

³⁶ Kull, I. (2010). Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – *Juridica*. Nr 7. Tartu: SA Iuridicum. Lk 463-472

kindlalt määratletav, sest vastavalt ühiskondlikule arenemisele ning väärtuste muutumisele muutuvad ka tavad.³⁷

Kuivõrd tava ei saa muuta seadust, jääb tava alati teatud mõttes nõrgemalt kohustuslikuks allikaks, kui seadus, kuigi võib olla seadusega võrdse kohustuslikkuse astmega. Kohtupraktika peab andma vastuse, kas tavade puhul saab eristada tugevalt ja nõrgalt kohustuslikke tavaid või on nn nõrgema siduvusega käitumisreeglite puhul tegemist ainult õiguse tõlgendamise allikatega, millel kohustuslikkus üldse puudub. Olemasolev kohtupraktika võimaldab siiski väita, et Riigikohus on jätnud võimaluse eristada ka tavaid nende kohustuslikkuse astme alusel.³⁸

Seega, kui õigusruumis peab toimima elu seaduste alusel, siis seaduses sisalduv tava on siduva iseloomuga.³⁹

Praegusel ajal ei ole taval del Mandri-Euroopas inimeste käitumise regulatsioonis mitte niivõrd iseseisev roll, kuivõrd kujutavad endast seaduse täiendust. Tavad on abiks seaduse tõlgendamisel ning õiglaste otsuste langetamisel.⁴⁰

Vastupidiselt eelpool öeldule on aga näiteks Mandri-Euroopa juristid Inglise õigust sageli nimetanud just tavadest tulenevaks õiguseks. Selline arusaam tekkis seetõttu, et nad toetusid alternatiivile: õigus võib olla kas kirjutatud - koodeksitele põhinev - või kirjutamata - järelikult taval del põhinev. Inglise õiguse (nagu kõigi *common law* õigusperekonda kuuluvate õigussüsteemide) näol on siiski tegemist nn kohtupraktika õigusega - üldine õigus asendas tavaõiguse.⁴¹

³⁷ Õigussotsioloogia. – Wikia. [WWW] <http://et.õigussotsioloogia.wikia.com/wiki/Tava> (04.09.2015)

³⁸ Kull, I. (2010). Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – *Juridica*. Nr 7. Tartu: SA Iuridicum. Lk 463-472

³⁹ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 8. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

⁴⁰ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantslei. [WWW]

<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

⁴¹ *Ibid.*

1.3.2 Kohtunike volitused õiguse loomisel Suurbritannias

Ühendkuningriigi õiguskorda ei reguleeri ühtne põhiseaduslik dokument, vaid seaduste, tavaõiguse ning põhiseaduslike aluspõhimõtete ja tavade kogum. Samuti ei jagune Anglo-Ameerika õigus era ja avalikuks õiguseks.⁴²

Suurbritannia lähtub kohtumõistmisel üldisest õigusest. Kitsamas tähenduses on üldine õigus kohtuotsuste kogum, mis tervikuna moodustavad pretsedendi tulevaste kohtuasjade otsustamiseks. Üldist õigust loovad kohtunikud. Siiski väärrib märkimist, et ka angloameerika õigussüsteemis on mitmed olulised õigusvaldkonnad reguleeritud seadustega, sageli varasemaid kohtupretsedente kodifitseerides.⁴³

Inglise õigusele on omane dualistlik ehk kahene iseloom üldise ja õiglase õiguse näol. Need mõlemad on aga kujunenud kohtute tegevuse tulemusena - üldine õigus kuninga ja õiglase õigus lordkantsleri kohtute tegevuse tulemusel. Mõlemad kohtud esindasid üldist õigust.⁴⁴

Inglise kohtute ranged protseduurireedid olid peamine põhjus, miks Inglismaal ei olnud võimalik juhinduda Rooma õigusest ja toetuda õiguse teoreetilisele baasile. Keerukaid protseduurireegleid oli võimalik uurida ja selgeks saada ainult praktilise tegevuse käigus. Rooma õigusel põhinev ülikooliharidus võis ainult aidata mõista, milline on vaidluse õiglase lahendus, kuid ei aidanud võita protsessi.⁴⁵

Common law, kui pretsedendile rajaneva õigussüsteemi kujunemise traditsiooniliseks algoritmiks on kohtuotsustele antud siduv jõud ning kohtute sõltumatus muude võimalike õiguse allikate suhtes. Siiski tuleks teada seda, et *common law* all mõistetakse erinevaid nähtusi, millest ainult üks võimalus on seotud siduva kohtuotsusega. Nimelt kasutatakse terminit *common law* vastandina *equity*le (õiglasele õigusele), mis on samuti Anglo-Ameerika õigussüsteemis primaarne õiguse allikas. Kolmas võimalus seondub *common law* ja kanoonilise õiguse eristamisega. Sellisel juhul tähistab *common law* kogu ilmalikku õigust. Neljandaks võidakse

⁴² Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

⁴³ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantslei. [WWW] <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

*common law*ga tähistada niisugust üldist õigust, mis eristab teda partikulaarsest õigusest. Meie käsitluses seondub *common law* pretsedendiõiguse tähistamisega.⁴⁶

Vaieldamatult on ühes asjas tehtud otsus kohustuslik osapooltele. Kuid alati tuleb vahet teha taolise „tavalise“ otsustuse ja nn *ratio decidendi* vahel. Tegemist on abstraktsiooniga, mis moodustab ühe osa õiguskorrast. Kohtud ei ole endid sidunud ühegi *ratio decidendi* legaaldefiniitsiooniga. Nad on kasutanud seda kui vahendit, et ületada tühimik analoogia ja reeglite kaudu argumenteerimise vahel. *Ratio decidendi* väärtus seisneb tema käepärasuses, ilmestamaks *common law* paindlikkust. Just *ratio decidendi* moodustabki kohtuotsuse siduva ehk kohustusliku osa. Sageli aga väljuvad kohtunikud kohustuslikult rakendatava pretsedendi tingimustest. See osa aga pole edaspidi siduv.⁴⁷

Õiguse ajaloo enda käik näitab, et Inglismaa kohtunikel on ise tulnud välja töötada ja viimistleda enamus õigusemõistmise printsiipe. Kohtuniku kohustuseks on lahendada kaasus ja sellest ei saa keelduda ettekäändel, et pole olemas asjakohast seadust (statuuti). Taoline olukord tähendab *common law*'s seda, et otsustaja peab läbi uurima terve hulga pretsedente, et luua eeldus (premiss), mis hõlmaks neid kõiki olemuslikust küljest. Formaalses loogikas nimetatakse taolist mõtlemist induktiivseks loogikaks. *Common law* jurist peab seega kõigepealt induktiivselt tuletama üldise õigusliku teesi ja alles seejärel tuletama deduktiivselt viisi, kuidas seda kasutada antud kaasuse puhul. Deduktiivset loogikat saabki kasutada üksnes siis, kui selge ja kindel premiss ehk eeldus on olemas (näiteks seadus Mandri-Euroopas) või see on enda jaoks loodud. Seega on juristi-otsustaja sisuline tegevus *common law* puhul printsiipiaalselt erinev Mandri-Euroopas kasutatavast käitumismudelist.⁴⁸

Põhiliseks õigusallikaks Inglismaal ja Walesis on parlamendi aktid, Euroopa Ühenduse õigus, seadusdokumendid ja teised delegeeritud seadusandluse vormid ning kohtulahenditel põhinev tavaõigus. Erinevate õigusallikate vahel esinevaid vastuolusid lahendatakse kohtus.⁴⁹

Kollisiooninormide allikateks on Inglismaal niihästi seadused, kui tavaõigus (pretsedendiõigus), mille omavaheline tasakaal erinevates õigusvaldkondades on erinev. Lepinguväliste kohustustele ja lepingutele kohaldatava õiguse valikul on praegu näiteks ülekaalus seadused: vastavalt siis 1955. aasta rahvusvahelise eraõiguse seadus (muud sätted) (*Private International*

⁴⁶ Narits, R. (1995). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

Law Act) ja 1990. aasta lepingute seadus (kohaldatav õigus) (*Contracts Act*). Osa neist seadustest kasutatakse rahvusvaheliste lepingute jõustamiseks (need lepingud, välja arvatud EL otsekohalduvad õigusaktid, jõustatakse Inglismaal ja Walesis seadusega).⁵⁰

Õigusallikana tavadel suurt tähtsust ei ole, suurem on tavade mõju Inglismaa poliitilisele elule (konstitutsioonilised tavad, mis fikseerivad kuninga(nna) võimu). Tavad on aga olulised kriminaalõiguses, kus vandemeeste osavõtt kriminaalasja arutamises on just tavadega kindlaks määratud. Sama kehtib ka tunnistajate ülekuulamise kohta kõrgemates kohtutes, kus tunnistajad kuulatakse üle mitte selleks kehtestatud normide, vaid väljakujunenud praktika järgi, mis põhineb rangelt järgitaval taval. Kohtunikul on õigus kohalike tavade erinevusi kasutades valida konkreetse juhtumi lahendamiseks tema arvates kõige õiglasem ja sobivam norm. See põhimõte pole tänini muutunud.⁵¹

Kui tekivad õigusaktide seotud vaidlused, siis nende tõlgendamisega seotud vaidlused lahendavad kohtud. Siiski ei ole põhiseadusevastasuse väitel kohtus võimalik vaidlustada parlamendi akte, sest Ühendkuningriigis puudub “kirjutatud põhiseadus”. “Parlamentaarne suveräänsuse” põhiseadusliku doktriini järgi peetakse parlamenti kõrgeimaks seadusandlikuks võimuks, mis tähendab, et see võib seadusi luua ja kehtetuks tunnistada ning parlamendi aktide kehtivust ei või tühistada, ega vaidlustada ükski teine organ.⁵²

Kohtunike volitused luua õigust, mis on edaspidiste analoogiliste kaasuste puhul kohustuslik, pole paika pandud ei parlamendis vastu võetud statuudiga, veel vähem koodeksiga. See tuleneb Inglismaal (nagu *common law*’s tervikunagi) õigussüsteemi põhiprintsiibist. Parlamendid võtavad küll aeg-ajalt vastu seadusi, mis tühistavad kohtute poolt juba paika pandud kaasuste lahendamise printsiipe (*ratio decidendi*), kuid seda ei tohi käsitleda kui reeglit. Prof A. K. R. Kiraffly püüab doktriini seletada publitsistlikult: „Esimene asi, mida igaüks meist mõne probleemiga kokku puutudes küsib, on: „Mida me tavaliselt teeksim“ või „Kuidas on seda probleemi varem lahendatud“. Me eeldame, et meie esivanemad ei ole ilmtingimata meist rumalamad olnud.“⁵³

⁵⁰ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

⁵¹ Kaugia, S. (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW] <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015)

⁵² Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

⁵³ Narits, R. (1995). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382

Parlamentaarset suveräänsust doktriini piirab siiski Ühendkuningriigi kuulumine Euroopa Liitu. 1972. aasta Euroopa Ühenduste õigusaktidest tulenevalt on Euroopa Ühenduse õigus Inglismaa ja Walesi õiguse osa. Riigisiseseid õigusakte tuleb tõlgendada nii, et need vastaksid võimalikult ühenduse õigusele. Kui parlamendi akti ei saa tõlgendada ühenduse õigusega kooskõlas olevana, peavad kohtud kohaldama ühenduse õigust riigisisese õiguse asemel.⁵⁴

Inglise kohtud võivad välisriigi õiguse kohaldamisest keelduda, kui see on vastuolus Inglise avaliku korraga. Lävi on siiski väga kõrge: keelduda võib näiteks siis, kui tulemus oleks „täiesti võõras Inglise kohtu õigusemõistmise põhinõuetele”. Inglise avaliku korra sisu mõjutavad Ühendkuningriigi rahvusvahelised kohustused, eriti Euroopa inimõiguste konventsioon. Inimõiguste rikkumised ongi üheks hästituntud näiteks avaliku korraga seoses tehtavate erandite kohta, teiseks näiteks on õigus, mis lubab „oluliste rahvusvaheliste õigusnormide häbematu avalikku rikkumist” (näiteks Kuveidi vallutamine Iraagi poolt 1990. aastal).⁵⁵

1998. aasta inimõiguste seadus, millega inkorporeeriti Euroopa inimõiguste konventsioon Ühendkuningriigi õigusesse, annab kohtutele teisigi parlamendi akte vaidlustada. Kus võimalik, tuleb riigisisest õigust tõlgendada kooskõlas konventsioonis sätestatud normidega. Kui parlamendi akti sätet ei saa tõlgendada kooskõlas konventsiooniga, võivad kõrgemad kohtud esitada “avalduse kokkusobimatuse kohta”. Pärast sellist avaldust võib minister anda paranduskorralduse (*Remedial Order*) aktide muutmiseks ja kokkusobimatuse kõrvaldamiseks.⁵⁶

Lisaks on 1980. aasta Rooma konventsiooni artikli 7 lõikes 2 sätestatud, et kohtu asukohamaa imperatiivsed sätted on kohustuslikud olenemata sellest, kas võib kohaldada õigust, mis muidu lepingu kohta kehtiks. Inglise õiguses on selliseid sätteid siiski vähe. Olemasolevad sätted kuuluvad üldiselt tarbijate ja tööhõivega seotud valdkondadesse või rahvusvahelist konventsiooni täiendavatesse õigusaktidesse.⁵⁷

Ühendkuningriik on seadnud Rooma konventsiooni artikli 7 lõike 1 kohta reservatsiooni ega kohalda seetõttu välisriigi imperatiivseid sätteid, mis oleksid rakendatavad sõltumata sellest, kas lepingule kohaldatav õigus on lepinguga tihedalt seotud või mitte (st välisriigi *lois de police*).⁵⁸

⁵⁴ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ *Ibid.*

1.3.3 Põhiseadus, kui kõrgeim juriidiline õigusakt Eestis

Seadus on kõrgeimat juriidilist jõudu omav õigusakt Eestis. Riigivõimu teostatakse vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele⁵⁹ ainult põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel. Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid.⁶⁰

Õigusnormid vormistatakse kirjalikult ja nende süsteemne kogum koondatakse kindlatele nõuetele vastavasse dokumenti ehk õigusakti. Riik annab läbi õigusaktide kindlatele käitumisreeglitele üldkohustusliku jõu. Õigusaktide abil määratakse kindlaks riigi ja kodanike omavahelised suhted ning korraldatakse kodanike ühiselu.⁶¹

Seega õigusest kinnipidaja või õiguse kasutaja jaoks on õigusnormid oma olemuselt käitumisreeglid. Õiguse rakendaja jaoks aga otsustamisreeglid.⁶²

Eesti lähtub Mandri-Euroopa õiguskultuurist, mis seostab õiguseallikat normiloominguga, millel on erinev sisu, mis võimaldab need jaotada olemuslikult suurteks valdkondadeks ja erineva sisuga normide kooslusteks.⁶³

Kahjuks saame täna väita, et õigusaktide ja -normide killustatus siiski pärsib nende mõistmist. Sellist killustatust on Eesti õiguses põhjustanud peamiselt õiguskorra kiired reformid ja vajadus viia meie õigus kooskõlla Euroopa Liidu nõuetega. Seetõttu on Mandri-Euroopa õigusperekonda kuuluvates riikides olnud tavaks võtta niisuguse killustatuse vastu appi kodifitseerimine. See loob õiguskindlust ja -selgust: lihtsustab õigusnormide leidmist ja annab üksiti ülevaatliku pildi kogu õigusest.⁶⁴

Täna saame öelda, et juba seaduse ettevalmistamise ajal oleks vaja analüüsida põhjalikult kavandatavate muudatuste mõju. Korralikust mõjuanalüüsist võidavad esmalt need, keda muudatused vahetult puudutavad, sest nad mõistavad paremini muudatuste mõju omaenda tegevustele. Teiseks on see kasulik kogu õigussüsteemile, mille arengut on tänu eeldatavate

⁵⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (01.09.2015)

⁶⁰ Liikmesriigi õigus – Eesti. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ee-et.do (03.09.2015)

⁶¹ Õigusaktid. – Eesti.ee. [WWW] https://www.eesti.ee/est/oigusabi/oigusest_uldiseelt/millised_oigusaktid_on_olemas (03.09.2015)

⁶² Narits, R. (1994). Tõlgendamine: teadus või seadus? – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 228-230

⁶³ Õiguse Entsüklopeedia. – Quizlet.com. [WWW] <https://quizlet.com/18415459/oiguse-entsuklopeedia-flash-cards/> (03.09.2015)

⁶⁴ *Ibid.*

mõjude analüüsile lihtsam prognoosida. Hästi ette valmistatud muudatusi on ka lihtsam rakendada ja neid ei tarvitse õige pea jälle muutma hakata.⁶⁵

Eestis eristatakse kahte tüüpi õigusakte⁶⁶.

1. Õigustloovad aktid ehk õiguse üldaktid - õigusaktid, mis sisaldavad õigusnorme (pädeva institutsiooni poolt kindlas korras loodud üldise iseloomuga, üldkohustuslik ja formaalselt määratletud käitumisreegel, mis tagatakse riigi sunniga).
2. Õiguse üksikaktid - õigusaktid, mis ei sisalda õigusnormi. Õiguse üksikaktideks on näiteks otsused, korraldused ja käskkirjad. Need õigusaktid ei sisalda õigusnorme ning on mõeldud kindlate üksikjuhtude reguleerimiseks.

Sarnaselt teiste Mandri-Euroopa õigussüsteemidega on ka Eestis doktriinid, tavaõigus ning kohtupretsedent teisejärgulised õiguse allikad ning laias tähenduses on Eestiski tegemist seadusõigusel põhineva õiguskorraga, mille keskmes on ühiskonna õigustloov tahe, riigi seadusandliku organi otsus ja otsuse teatavakstegemine.⁶⁷

Põhimõte, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega, tähendab seda, et kohtunik kohaldab seadusi, mis on jõustatud demokraatlike protsesside kaudu. Põhiseaduse ja seaduse prioriteet tuleneb põhiseaduse paragrahvist 3. Kuna riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel, siis on mõistetav, et ka kohus peab järgima sama põhimõtet. Õiguste ja vabaduste tagamiseks on oluline, et otsust langetades ei kuuletuks kohtunik täidesaatva võimu või üksikisiku tahte, vaid seadusele, mida kohaldatakse kõigi kodanike suhtes ühtviisi.⁶⁸

Siiski põhiseaduse nõue, et kohtunik mõistab õigust kooskõlas põhiseadusega ja seadusega, ei tähenda veel seda, et need õigusaktid on ainsad õiguse allikad. Kriminaalmenetluse seadustik⁶⁹ nimetab *expressis verbis* õigusallikatena ka muid õigusakte peale seaduse, rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtteid ning Riigikohtu lahendeid küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates (§ 2). Põhiseadus ja seadus on

⁶⁵ Parem õigusloome. – Justiitsministeerium. [WWW] <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/parem-oigusloome> (03.09.2015)

⁶⁶ Õigusaktid. – Eesti.ee. [WWW]

https://www.eesti.ee/est/oigusabi/oigusest_uldiseelt/millised_oigusaktid_on_olemas (03.09.2015)

⁶⁷ Õiguse Entsüklopeedia. – Quizlet.com. [WWW] <https://quizlet.com/18415459/oiguse-entsuklopeedia-flash-cards/> (03.09.2015)

⁶⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

⁶⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. Vastu võetud 12.02.2003. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 19.03.2015, 22. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032015022> (05.09.2015)

tugevasti kohustavad õigusallikad, mis tähendab seda, et kohtuotsus peab olema kooskõlas põhiseaduse ja seadusega ka siis, kui kohtunik kasutab otsuse tegemiseks nõrgalt kohustuslikke õigusallikaid, milleks võivad olla Riigikohtu lahendid ja doktriinid.⁷⁰

Tänapäevase väärtusjurisprudentsi aksioomiks saab näiteks pidada tõdemust, et õigusele vastav otsustus peab olema väärtusotsus, ning esmane allikas, kuhu väärtusi otsima minna, on põhiseadus, kust leiame põhiõiguste ja vabaduste siduva kataloogi.⁷¹

Kõige olulisemaks siduvate õiguslausete kogumiks on seadused, mis koos põhiseadusega moodustavad õiguse allikad seaduse rakendaja jaoks. Seadused on õiguse normatiivsed ja seega tugevasti kohustuslikud allikad, mis õiguse normatiivsete allikate hierarhilises süsteemis paigutuvad põhiseadusest madalamale astmele (põhiseadus § 3).⁷²

Kuna kõik õigusaktid moodustavad hierarhilise süsteemi, siis on kõrgemal seisev õigusakt kohustuslik madalamal asuvate aktide jaoks. Järgnevalt on autor välja toonud Eesti õigusaktide hierarhilise süsteemi alustades kõrgeimast.

Põhiseadus - Kõige üldisemalt võibki konstitutsiooni defineerida kui õigusnormide süsteemi, mille normidel on teiste õigusnormide suhtes kõrgem juriidiline jõud ning millega määratakse kindlaks kõige fundamentaalsemad suhted inimeste ja riigi vahel ning riigikorralduse põhialused. Vastavalt põhiseaduse § 3 lg 1 ja § 102.⁷³

Põhiseaduslikud seadused - põhiseaduslikud seadused on põhiseaduse § 104 lg 2 loetletud seadused. Nad erinevad teistest seadustest sellepolest, et neid saab vastu võtta ja muuta ainult Riigikogu koosseisu häälteenamusega (s.t. minimaalselt 51 häälega) ning neid ei saa president muuta oma seadlustega. Sellisteks seadusteks on näiteks kodakondsuse seadus, rahvahääletuse seadus, Vabariigi Presidendi valimise seadus jm § 104 lg 2 loetletud seadused.⁷⁴

⁷⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

⁷¹ Narits, R. (2008). Konstitutsioonikohtute tänapäevastest töömeetoditest mandrieuroopaliku õiguskultuuri ja common law kui mõtlemisviiside lähenemise tingimustes*. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 17. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW] <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=12542&highlight=common&op=archive2> (12.11.2015)

⁷² Kull, I. (2010). Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – *Juridica*. Nr 7. Tartu: SA Iuridicum. Lk 463-472

⁷³ Õigusaktid. – Eesti.ee. [WWW]

https://www.eesti.ee/est/oigusabi/oigusest_uldiseelt/millised_oigusaktid_on_olemas (03.09.2015)

⁷⁴ *Ibid.*

Seadused- Demokraatlikes riikides käsitletakse seadustena formaalses mõttes kas parlamendi poolt seaduse nime all vastu võetud õigusakte või rahva poolt rahvahääletusel vastu võetud õigusakte. Peale selle kõneldakse ka seadustest materiaalses mõttes. Need on sellised õigusnorme või üldisi käitumiseeskirju sisaldavad aktid, mille on vastu võtnud parlament, rahvas või täitevvõim. Õigustloovad aktid on sellised riigi või kohaliku omavalitsuse poolt kehtestatud aktid, mis sisaldavad õigusnorme - määratlemata isikute ringile suunatud üldkohustuslikke käitumiseeskirju. Seadus on seaduse vormis kas Riigikogu poolt Riigikogu kodukorraga või rahvahääletusel seadusega kindlaks määratud korras vastu võetud õigusakt, millel on kõrgeim õigusjõud.⁷⁵

Seadlused - põhiseaduse § 109 alusel võib Vabariigi President anda seadlusi, millel on seaduse jõud. Vabariigi President võib seadlusi anda kui on edasilükkamatu riiklik vajadus, Riigikogu ei saa kokku tulla.⁷⁶

Määrused - põhiseaduse § 87 p 6 sätestab, et Vabariigi Valitsus annab seaduse alusel ja täitmiseks määrusi ja korraldusi ning § 94 lg 2 sätestab, et minister annab seaduse alusel ning täitmiseks määrusi ja käskkirju.⁷⁷

Kohaliku omavalitsuse õigusaktid - põhiseaduse § 139 sätestab, et õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelvalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle.⁷⁸

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 4 sätestab, et omavalitsusorganid on: volikogu - kohaliku omavalitsusüksuse esinduskogu, mis valitakse valla või linna hääleõiguslike elanike poolt kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse alusel.⁷⁹

Seadused kuulutab välja Vabariigi President. Vabariigi President võib jätta Riigikogu poolt vastu võetud seaduse välja kuulutamata ning saata selle koos motiveeritud otsusega neljateistkümne päeva jooksul, arvates saamise päevast, Riigikogule uueks arutamiseks ja otsustamiseks. Kui Riigikogu võtab Vabariigi Presidendi poolt tagasi saadetud seaduse muutmata kujul uuesti vastu, kuulutab Vabariigi President seaduse välja või pöördub Riigikohtu poole ettepanekuga

⁷⁵ Õigusaktid. – Eesti.ee. [WWW]

https://www.eesti.ee/est/oigusabi/oigusest_uldiseelt/millised_oigusaktid_on_olemas (03.09.2015)

⁷⁶ Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2. [WWW]

<https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (01.09.2015)

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. Vastu võetud 02.06.1993. – RT I 1993, 37, 558 ... RT I, 04.06.2014, 5. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015108> (03.09.2015)

tunnistada seadus põhiseadusega vastuolus olevaks. Kui Riigikohus tunnistab seaduse põhiseadusega kooskõlas olevaks, kuulutab Vabariigi President seaduse välja.⁸⁰

Kui Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid. Eesti Vabariik ei sõlmi välislepinguid, mis on vastuolus põhiseadusega. Välislepingud jõustuvad lepingus sätestatud korra kohaselt.⁸¹ Välisriigi õiguse kohaldamist reguleerib Rahvusvahelise eraõiguse seadus.⁸²

Kui seadus, välisleping või tehing näeb ette välisriigi õiguse kohaldamise, kohaldab kohus seda vaatamata vastavasisulise taotluse olemasolule. Välisriigi õigust kohaldatakse vastavalt kohaldatava õiguse tõlgendamisele ja kohaldamise tavadele kõnealus riigis. Välisriigi õigust ei kohaldata, kui selle tagajärjel tekib ilmne vastuolu Eesti õiguse (avaliku korra) oluliste põhimõtetega. Sellisel juhul kohaldatakse Eesti õigust.⁸³

1.3.4 Pretsedendiõigus seadust abistava õiguse allikana

Kõik, mis suhtluse käigus öeldakse, langeb teatud – ja juba lühikese – aja möödudes paratamatult unustuse ja eksitõlgenduse ohvriks. Neid ebamugavusi saab vältida üksnes sõnade kohese kirjaliku ülestähendamise abil, andes neile sellega igavese püsivuse.⁸⁴

Eelöeldule tuginedes peatub autor alljärgnevalt pretsedendiõigusel, mida kasutab üldise õiguse maade õigussüsteem ning toob välja erinevaid argumente ja arvamusi Eesti õigusruumis pretsedendiõiguse, kui õiguse allika seadusesse kirjutamise võimalikkusest või vajadusest.

Pretsedent ehk kohtuotsus õiguse allikana kujunes õiguse vormina välja juba vanas Roomas ning oli ulatuslikult kasutusel ka keskaegses õigusemõistmises. Tänapäeval on see traditsioonilise õigusvormina kasutusel Anglo-Ameerika õiguses, eelkõige Suurbritannias ja USA-s.⁸⁵

Alguses oli pretsedent, siis tuli kirjutatud õigus.⁸⁶

⁸⁰ Liikmesriigi õigus – Eesti. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ee-et.do (03.09.2015)

⁸¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (01.09.2015)

⁸² Rahvusvahelise eraõiguse seadus. Vastu võetud 27.03.2002. – RT I 2002, 35, 217 ... RT I 2009, 59, 385. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/13242136> (05.09.2015)

⁸³ Liikmesriigi õigus – Eesti. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ee-et.do (03.09.2015)

⁸⁴ Sepp, H. (2011). Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku, common law ja Strasbourgi kohtu praktika võrdlus. – *Juridica*. Nr 8. Tartu: SA Iuridicum. Lk 612-628

⁸⁵ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 11-12. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

Peamine mõtlemismudel pretsedendiõiguses on analoogiate otsimine. Samas ei ole see lihtsalt sarnaste suhete või tunnuste otsimine pretsedentidest. Siia lisandub asjakohaste suhete või tunnuste olulisuse tõestamine. Peamine „debatt“ otsustamisel puudutab tõepoolest oluliste faktide sarnasust või erinevust, kuid õiglane lahendus nõuab peale selle vastust küsimusele: kas mingi pretsedendi rakendamine uuele kaasusele on õigusele vastav ehk õiglane? Seega on analoogia abil motiveerimine nii analüüs, kui ka õigustus.⁸⁷

Kaasaegsed arenenud riikide õigussüsteemid on kompleksed, kuid sageli jõustavad seadusandjad selliseid seadusi, mis vastavad küll hetkevajadustele, kuid ei pruugi „haakuda“ selle kompleksiga. Seega peab kohtunik olema see, kes lahendab ebakõlad terviksüsteemis. Analoogilised probleemid tõusetuvad keeruliste kohtuasjade puhul ka *common law'le* baseerivas õigussüsteemis. Sageli ei saa kohtuasja lahendamisel kasutada eelneva analoogse pretsedendiga loodud õigust. Keeruliste asjade lahendamisel modifitseerib (just see oleks antud juhul ilmselt õige sõna) kohus sageli *common law'd*. Selline modifitseerimine toetub sageli analoogia-argumentidele või induktiivsele loogikale. Kui aga mingi pretsedendiõiguse säte on aja jooksul muutunud täiesti absurdseks või ebaõiglaseks, peab kohus selle tühistama ja looma radikaalselt uue pretsedendi.⁸⁸

Tihti aga kohtab arusaamist pretsedendiõigusest, kui lihtsalt juba kunagi tehtud otsuse mehhaanilisest järgimisest. Taoline ettekujutus on selgelt lihtsustatud või koguni väär. Alles siis, kui järgmised kohtud tunnistavad üldprintsipi veenvaks, võib pretsedendist tulenevat rakendada. Tõsi, sellisel juhul tehakse seda üsna erinevate tingimuste puhul.⁸⁹

Pretsedenti võib seega pidada juriidiliselt kohustuslikuks hilisemate analoogiliste asjade suhtes, mis selgelt kuuluvad juba kord otsustatud põhimõtte alla. Põhimõtte alla, mille alusel otsustati. Milline on ühe või teise pretsedendi kasutamisel, sõltub otsuse edasisest arvestamisest teistes kohtutes. Nii leiame *common law* praktikast pretsedente, mida on peetud õigeks ja õiglaseks ning mida rakendatakse kasvava hulga analoogsete juhtumite puhul. Samal ajal on olemas pretsedente, mida on ilmselt hiljem peetud ebaõnnestunuteks ja mis tähendavad selliste otsuste järk-järgulist isolatsiooni langemist.⁹⁰

⁸⁶ Maruste, R. (1994). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117

⁸⁷ Narits, R. (1995). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382

⁸⁸ Burke, J. (1993). Kohtuniku roll Ameerika õigussüsteemis. – *Juridica*. Nr 3. Tartu: SA Iuridicum. Lk 56-60

⁸⁹ Narits, R. (1995). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382

⁹⁰ *Ibid.*

Erinevalt *common law* maadest pole kohtupretsedent Eestis õiguse allikaks.⁹¹ Kohtuotsustega Eestis õigusi ei looda⁹² mistõttu kohtuotsust ei saa pidada kohtu arvamuseks vaid see on võimu otsus. Ehkki kohus lahendab otsuse tegemisel vaid konkreetset juhtumit, moodustub nendest üksikreeglitest kohtupraktika – kohtute valitsev arusaam õigusest. See on jõud, hoolimata selle praktika tunnustatusest õigusallikana või mitte.⁹³

Seega Eesti seadustik täna kohtupretsedendi mõistet ei kasuta ning Riigikohtule antud funktsioon ja samaaegne pretsedendi, kui õiguse allika käsitus Eesti õigussüsteemis puudub.⁹⁴

Siiski vaatamata sellele võib Riigikohus teatud küsimustes, mis temani jõuavad, teha lahendid, mis on kohustuslikud kõikidele kohtutele. On ilmne, et silmas peetakse ka Riigikohut ennast.⁹⁵

Küsimusele, kas ja missugustel tingimustel on Riigikohtu otsus (või laiemas mastaabis kohtuotsus üldse) käsitletav õiguse allikana, on vastatud kaht viisi: ühed autorid käsitlevad ülemkohtu otsuseid õiguse allikatena, teised autorid aga mitte.⁹⁶

Vaidlust siiski pole arusaama üle, kas kontinentaaleuroopalikus õiguskultuuris on esmaseks õiguse allikaks seadus või kohtulahend, sest kohtulahend õigusallikana pole Kontinentaal-Euroopas traditsiooniliselt ametlikult mitte kusagil tunnustatud.⁹⁷

Tulenevalt sellest leiab prof R. Narits, et kohtuotsused on situatsiooni individuaalseks reguleerimiseks, tegemist on inimkäitumise korrastamisega ühekordse reguleerimisakti teel. Sellisele reguleerimisele vastandub normatiivne reguleerimine, mis laieneb kõigile sama liiki juhtudele. Kohtunikul on õigus ja kohustus luua õigust, kui kõigi meetodite rakendamisele

⁹¹ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 36. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

⁹² Liikmesriigi õigus – Eesti. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ee-et.do (03.09.2015)

⁹³ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 36. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

⁹⁴ Maruste, R. (1994). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117

⁹⁵ Olovjanišnikov, L. Meie uskumatu õigusemõistmine ehk milleks on meile vaja Riigikohut? [WWW] http://olab.ee/est/publications/?page_id=15 (12.11.2015)

⁹⁶ Riigikohtu lahendid eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika: Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. (2005). – Eesti Riigikohus. Lk 12. [WWW] <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22323> (05.09.2015)

⁹⁷ *Ibid.*

vaatamata ei ole võimalik kaasust lahendada. Nii ei teki loomulikult üldkohustuslik materiaalne õigus, vaid kohtunik otsustab, mis on üksikjuhtumil õigem.⁹⁸

Samas pole prof R. Naritsa seisukohad, mis on avaldatud tema viimastes teostes, enam nii jäigad ning ta ei välista kategooriliselt kohtuotsuse käsitlemist õiguse allikana. Nimelt on ta leidnud, et kohtuotsused pole Kontinentaal-Euroopas formaalses mõttes siduvad, ometigi kasutatakse neid ka Mandri-Euroopas õiguse leidmisel (rakendamisel). Ta lisab, et kohtuotsust võib pidada nõrgalt kohustavaks õiguse allikaks.⁹⁹

Teisalt kohtab viimasel ajal suhteliselt regulaarselt kirjasõnas ja vahetul suhtlemisel arvamust selle kohta, et Eesti õiguskord peaks seadustama pretsedendi. Samale suunab meid ka maailma jurisprudentside kogemus ja arengutendentsid.¹⁰⁰

Nii kirjutab endine Riigikohtu esimees R. Maruste: „Meie keeles esinev väljend „seadusjõu kohtuotsus“ ning menetlusseadustikes antud regulatsioon osundab pretsedendi vajalikkusele ja võimalikkusele. Seega oleks igati asjakohane teha endile selgeks pretsedendi olemus, kirjutada see, et õiguse allikaks on ka (varasem) põhistatud kohtulahend, sõnaselgelt seadusesse ning hakata looma põhistatud kohtulahendite andmebaasi ning publitseerima kohtulahendeid ning neile viitama lahendite põhistamisel.¹⁰¹

Kahjuks puudub käesoleva töö autoril võimalus välja tuua R. Maruste hilisem seisukoht pretsedendi, kui kohtuotsuse käsitlemise kohta õigusallikana. Nimelt peale ametiaja lõppemist riigikohtu esimehena siirdus R. Maruste Euroopa Inimõiguste Kohtusse, kust edasi omakorda poliitikasse (Reformierakond). Siiski saab töö autor välja tuua, et umbes aastani 1995 oli R. Maruste arvestatav arvamusi liider pretsedendi seadustamise osas. Hilisemates intervjuudes pretsedendi seadustamise osas on ta aga öelnud, et ta ei ole enam väga pädev kohtusüsteemi teemal vastama, kuna on sellest liiga kaua eemal olnud.

⁹⁸ Riigikohtu lahendid eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika: Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. (2005). – Eesti Riigikohus. Lk 13. [WWW] <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22323> (05.09.2015)

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Maruste, R. (1994). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117

¹⁰¹ Narits, R. (1995). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382

Eesti õiguskirjanduses on kohtuotsuse käsitlemist õiguse allikana põhjalikumalt uurinud I. Lillo ja M. Sillaots. I. Lillo käsitleb kohtuotsust õigusallikana, kui tegemist pole rutiiniotsusega, mis õiguse kohta midagi ei ütle. Sellele eeldusele on üles ehitatud terve tema magistritöö.¹⁰²

Siiski on üldjuhul õiguskirjanduses teoreetikute valdav seisukoht selline, et seadus on primaarne ning ei ole Eestis kohta pretsedendiõigusele, kui primaarsele õiguse allikale. Selle seisukoha järgi jääb pretsedent alatiseks seadust abistavaks allikaks ja seadusel on siiski kõige olulisem roll kanda. Kuid praktikute arvamus võib olla hoopis vastupidine, võimalik et nende arvamus kohaselt oleks aeg muudatusteks ning tuleks Eesti seadusandluses seaduse kõrvale asetada ka kohtulahend, kui primaarne õiguse allikas.¹⁰³

Tänases kohtupraktikas lähtuvad madalama astme kohtunikud reeglina kõrgema astme kohtu otsusest. Olulise signaali Riigikohtu otsuste siduvuse kohta on andnud seadusandja kriminaalmenetluse seadustiku § 2 vastuvõtmisega. Selle paragrahvi 4. punkti kohaselt on Riigikohtu lahendid kriminaalmenetlusõiguse allikaks küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes kriminaalmenetlusõiguse allikates, kuid mis on tekkinud seaduse kohaldamise käigus.¹⁰⁴

Nimetatud säte annab tunnistust seadusandja tahtest kujundada Riigikohtu lahenditest subsidiaarsed õigusallikad. Seega pole võimalik Riigikohtu lahendist lähtuda juhul, kui see on kohtuniku meelest vastuolus seaduse või teiste seaduses nimetatud õigusallikatega. Samasugune tähendus oli Riigikohtu lahenditel tegelikult ka enne kriminaalmenetluse seadustiku § 2 p 4 jõustumist. Kuigi eraõiguses ei ole sätet, millega Riigikohtu lahendile on antud õigusallika jõud, lähtutakse Riigikohtu lahendist, kui subsidiaarsest õigusallikast ka eraõiguses.¹⁰⁵

Seega oleks kohtuotsuse seadusjõu ülesanne tagada, et kord juba lahendatud probleemidega ei ole vaja enam tegeleda ning ühiskond saab edasi minna uute küsimuste lahendamisega. Kui kohtuotsus poleks lõplik, oleks avatud tee lõpututele vaidlustele. Vaidlusi oleks nii palju, et

¹⁰² Riigikohtu lahendid eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika: Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. (2005). – Eesti Riigikohus. Lk 14. [WWW] <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22323> (05.09.2015)

¹⁰³ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 3. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

¹⁰⁴ Riigikohtu lahendid eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika: Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. (2005). – Eesti Riigikohus. Lk 14-15. [WWW] <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22323> (05.09.2015)

¹⁰⁵ *Ibid.*, lk 15

ühiskond ei suudaks nendega toime tulla ning seeläbi puuduks selgus õigussuhetes ja ka õigusrahu.¹⁰⁶

Teine oluline kohtuotsuse seadusjõu tagaja on kohtuotsuse õigusselgus. Seadusandja eesmärk on luua võimalikult selged ja üheselt mõistetavad reeglid, et oleks arusaadav, milline käitumine on lubatud ning milline on keelatud. Kohtu ülesanne on lahendada konkreetne situatsioon lähtuvalt reeglitest. Kohus peab oma lahendeid põhjendama. Kohtuotsuse motiveerituse eesmärk on tagada lahendi arusaadavus, et oleks mõistetav, miks jõuti just sellise tulemuseni. Seega pole kohtulahendi puhul oluline üksnes tulemus, vaid ka see, kuidas selleni jõuti. Nimetatud põhimõte on väljendatud ka kriminaalmenetluse seadustikus, mis näeb ette kohtuotsuse motiveerituse ning selle nõude täitmata jätmise toob kaasa kohtuotsuse tühistamise, sest oluliselt on rikutud kriminaalmenetluse norme. Seega on kohtuotsuse motiveerituse nõue oluline õiguspraktika kujundamise seisukohalt, olgugi et Eesti Vabariigi õigussüsteem järgib Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemi põhimõtteid, mille kohaselt ei ole kohtuotsusel pretsedendi tähendust. Inimesed arvestavad mõnede õigusnormide tõlgendamisel Riigikohtu lahenditega, kuna mõistavad, et on vähe tõenäoline, et alama astme kohtud hakkavad neid norme teisiti kohaldama. Riigikohtu lahendite motiveeringu olulisust rõhutab ka see, et Riigikohtus kehtivad kindlad protseduurireeglid, kuidas oma senist seisukohta muuta.¹⁰⁷

Seega on kohtuotsuste roll anda õigusnormidele tõlgendused, mis aitavad õigusnorme paremini ja ühetaolisemalt mõista. Kui kohtud hakkavad ühte ja sama seadusesätet sarnaste asjaolude korral erinevalt tõlgendama, rikutakse põhiseaduses sätestatud võrdse kohtlemise põhimõtet.¹⁰⁸

Seega võib väita, et Riigikohtu otsuste käsitlemine õiguse allikatena ei kahjusta meie õiguskultuuri, pigem rikastab seda mõnede Anglo-Ameerika õigusele omaste joontega.¹⁰⁹

Kokkuvõttes sõltub vastus küsimusele, kas kohtuotsust pidada õiguse allikaks, sellest, kuidas defineerida õiguse allika mõistet. Kui väita, et õiguse allikaks on kõik see, millest on võimalik midagi õiguse kohta teada saada, võib põhimõtteliselt pidada kohtuotsust igal juhul õiguse allikaks.¹¹⁰

¹⁰⁶ Riigikohtu lahendid eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika: Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. (2005). – Eesti Riigikohtus. Lk 61-62. [WWW] <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22323> (05.09.2015)

¹⁰⁷ *Ibid.*, lk 62

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*, lk 15

¹¹⁰ *Ibid.*

Muuseas, Justinianuse aegne rooma õiguse doktriin keelas otseselt kohtunikel otsuste tegemisel lähtuda teiste kohtute otsustest. Arvan, et siin on elu ka kontinendi õiguslikku ellu teinud oma korrektiivid. Nimelt peaksid õigusriikides õiguslikud vaidlused oma õiglase lahenduse leidma just kohtuorganites. Ja mida kõrgema kohtuinstantsi poolt see lahendus on tehtud, seda väärtuslikum peab ta olema. Ehk ongi Mandri-Euroopas kohtuotsuseid seega õigem nimetada väärtusotsustusteks. Seepärast tuleb toetada hr Maruste teistki mõtet, selle kohta, et kohtulahendeid tuleb publitseerida. Nii arutledes jõuame paratamatult tulemini, kus võime väita, et kaks erinevat õiguskultuuri on teineteisele lähenenud mõneti, kui mõtlemisviisid. Selles pole midagi imelikku ega ebasoovitavat. Ärgem unustagem, et nii *common law*, kui ka Mandri-Euroopa õigussüsteemide puhul on tegemist ühe ja sama sotsiaalse fenomeni (õiguse) funktsioneerimise seaduspärasustega. Ilmselt peab siin rohkem ühist, kui erinevat olema.¹¹¹

Üks tänapäeva kohtuõiguse üldtendentse on kahe süsteemi, nn. üldõiguse ehk anglo-ameerika süsteemi ja kirjutatud õiguse süsteemi ehk kontinentaalse süsteemi lähenemine, vastastikku parimate elementide ülevõtmine. Sama tee seisab ees ka meil ning peaks seisnema kohtupretsedendi, kui õiguse allika väljaarendamises ning analoogia ja võistlevuse printsiibi sisulises juurutamises õigusemõistmisse.¹¹²

Minu meelest on igati normaalne, kui Euroopas, kus juba ammu on kõrvuti eksisteerinud seadusõigus ja pretsedendiõigus, kaks õiguskultuuri lähenevad. Jutt ei ole ega saagi olla kultuuride asendamisest – seda vist enamasti kardetaksegi –, vaid kultuuride, kui suhteliselt iseseisva kvaliteediga õiguse tunnetusviiside põimumisest. Seega on tegemist nii ajaloolise, kui ka objektiivset tagapõhja omava protsessiga.¹¹³

Protsess on kahepoolne ja nagu jurisprudentsialases kirjanduses õigesti rõhutatakse on tegemist *case law* ja kodifitseeritud õiguse, kui mõtlemisviiside lähenemisega. Autentsusest pretsedendiõiguseni on tükk maad.¹¹⁴

Kui aga rääkida globaliseerumise mõjust Eesti õigusteadusele, siis tuleb eristada deskriptiivset ja normatiivset tasandit. Esimene kirjeldab kiretult seda, kuidas asjalood üleilmastumisega on. Normatiivne tasand aga tegeleb küsimusega, kuidas asjad peaksid olema, kuidas

¹¹¹ Narits, R. (1995). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382

¹¹² Maruste, R. (1994). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117

¹¹³ Narits, R. (2008). Konstitutsioonikohtute tänapäevastest töömeetoditest mandrieuroopaliku õiguskultuuri ja *common law* kui mõtlemisviiside lähenemise tingimustes*. – *Riigikogu Toimetised*. Nr 17. Tallinn: Riigikogu

¹¹⁴ Narits, R. (1994). Tõlgendamine: teadus või seadus? – *Juridica*. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 228-230

globaliseerumisele reageerida, milliseid strateegiaid valida, mida me tahame saavutada ja muuta.¹¹⁵

Õiguse globaliseerumise puhul tuleks kindlasti pöörata tähelepanu asjaolule, et globaliseerumine on oluliseks mõjutajaks ka õigussüsteemide lähenemisel üksteisele. Üha enam räägitakse mandrieuroopaliku, kui seadusõiguse ja *common law*, kui üldise õiguse lähenemisest ning segunemisest. Tihtipeale räägitakse just mandrieuroopaliku õiguskultuuri puhul *common law*, kui pretsedendimaa ülevõtmisest, kuid tegelikult toimub ka üldise õiguse maades meie õigussüsteemile omaste tunnuste juurutamine.¹¹⁶

Õigusteadus on konkreetne ja praktiline teadus. Ta peab suutma adekvaatselt reageerida sotsiaalsele reaalsusele. Kuna tänapäeval iseloomustab seda reaalsust maailma, sh õigussuhete ja õigusnormide üha tihedam läbipõimumine, siis peab õigusteadus üleilmastumist arvesse võtma juba seepärast, et reaalsust jätkuvalt adekvaatselt peegeldada.¹¹⁷

Meie keeles esinev väljend „seadusjõu kohtuotsus“ ning menetlusseadustikes antud regulatsioon osundab pretsedendi vajalikkusele ja võimalikkusele Eesti õigussüsteemis.¹¹⁸ Loodetavasti sai seega täidetud üks autori peamisi eesmärke: anda mõista, et kandes Eesti õigusesse üle teistest õigussüsteemidest välja kasvanud kontseptsioone, ei tuleks kahjuks, kui kõigepealt tutvuksime siiski ka sealse taustsüsteemiga.¹¹⁹

¹¹⁵ Mälksoo, L. (2006). Üleilmastumise väljakutsed Eesti õigusteadusele ja -haridusele. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 295-299

¹¹⁶ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 26-27. [WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ Maruste, R. (1994). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117

¹¹⁹ Sepp, H. (2011). Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku, common law ja Strasbourgi kohtu praktika võrdlus. – *Juridica*. Nr 8. Tartu: SA Iuridicum. Lk 612-628

2 ÕIGUSEMÕISTMISE PÕHIMÕTTED

Kohtusüsteem toimib iseseisva võimuna ja kannab seadustega määratud alustel ja korras vastutust õigusemõistmise toimimise eest. Kohtusüsteem peab tagama ausa ja objektiivse õigusemõistmise, isikute vaba juurdepääsu õigusemõistmisele ja nende õiguste kaitse.¹²⁰

Kohus on olemuselt, missioonilt korrapära looja. Ta on seotud tsiviliseeritud rahvaste poolt tunnustatud õiguse üldiste põhimõtetega, antud õigussüsteemis kehtivate õiguse printsiipide ja konkreetsete normidega ning peab toimima seaduse sätte ja mõtte kohaselt. Korrapära toetamise huvides ei saa ta toimida suvaliselt ja eklektiliselt, vaid, nagu osundatud, on seotud õiguse üldiste põhimõtete, kehtiva õiguse ja varasemate kohtulahenditega (*the rule of stare decisis*).¹²¹

2.1 Kohtuotsuste siduvus Suurbritannias

Inglismaa ja Walesi kohtute otsustel, eriti apellatsioonikohtu otsustel, on õiguse arendamisel suur tähtsus. Lisaks usaldusväärsete otsuste tegemise õigusaktide tõlgendamise kohta põhineb kohtuotsustel ka tavaõigus, mis reguleerib suurt osa tsiviil- ja äriõigusest.¹²²

Tavaõigus põhineb eelnevatel kohtulahenditel (ehk pretsedendiõigusel). Tavaõiguse üks tähtsaid tunnuseid on pretsedendi doktriin (*doctrine of precedent* või *stare decisis*). Sisuliselt tähendab see, et teatavas kohtuasjas otsuse tegemisel peab kohus võtma arvesse varasemates, samu küsimusi tõstatanud kohtuasjades paika pandud õiguspõhimõtteid ning seal, kus selline pretsedent “on siduv”, peab kohus järgima varasema juhtumi põhjendust.¹²³

Üldiselt järgitakse küsimuses, milliste kohtute otsused on teiste kohtute suhtes siduvad, põhimõtet, et siduvad on kõrgema astme kohtu varasemad otsused. Ka apellatsioonikohtud

¹²⁰ Kohtusüsteemi arengu põhimõtted. (2007). – Riigikohus. [WWW] <http://www.riigikohus.ee/?id=749> (03.09.2015)

¹²¹ Maruste, R. (1994). Kohtupretsedendist. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117

¹²² Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹²³ What are the superior courts which form the doctrine of precedent? – TimeBase. [WWW] http://www.timebase.com.au/support/legalresources/What_are_the_superior_courts_which_form_the_doctrine_of_precedent.html (04.09.2015)

võivad olla seotud apellatsioonikohtu varasemate otsustega. Selleks, et määratleda, millised pretsedendid võivad olla siduvad konkreetse kohtu suhtes, on vaja mõista erinevate kohtute hierarhiat Inglismaa ja Walesi õigussüsteemis.¹²⁴

Teiste kohtute jaoks on siduv kohtuotsuse *ratio decidendi*, mis tähendab kohtulahendi põhistamiseks kasutatud õigusnorme. Kohtuotsuses võidaks käsitleda ka õiguspõhimõtteid, *obiter dicta*, mis ei ole asjaomasele kohtulahendile jõudmise seisukohalt olulised ja sellisel juhul ka mitte siduvad (kuigi neil võib siiski olla veenev jõud).¹²⁵

Kui kohtunikke on otsustamisel mitu ja neil tekivad lahkarvamused, siis moodustub *ratio decidendi* enamuse arvamusest. Võib ette tulla juhuseid, kus eri kohtunike arutluskäik on sedavõrd järjekindlusetu, et kui ka resultaadis kokku lepitakse, ei panda ometi paika järgmise kohtuasja jaoks kasutatavat (siduvat) *ratio decidendi*.¹²⁶

Isegi, kui kohtu avaldused ei ole siduvad, on need sageli veenvad. Kohtud võivad võtta arvesse ka teiste jurisdiktsioonide tavaõiguse otsuseid (nt Austraalia, Kanada ja Uus-Meremaa) ning teaduslikke töid.¹²⁷

Tavaõiguse puhul on tähtis kohtuotsuste avaldamine. Kohtuotsused tehakse avalikult teatavaks, kuigi võib olla ka erandeid (nt juhtumites, mis käsitlevad lapsi või riigi julgeolekuküsimusi). Välja arvatud nimetatud erandid on kõik ülemkoja otsused ning enamik apellatsioonikohtu ja Kõrgema kohtu otsuseid nüüd kättesaadavad Internetis. Tähtsamaid otsuseid on alates 19ndast sajandist avaldatud erinevates õiguse ülevaateseriates (on olemas ka ülevaateid vanemate kohtuotsuste kohta).¹²⁸

2.1.1 Kohus seaduse tõlgendajana

Suurbritannia kohtutel on kaks peamist eesmärki. Esiteks on tegemist mehhanismiga, mida inimesed saavad kasutada, et lahendada vaidlusi. Teiseks tõlgendavad kohtud seadusi. Otsus

¹²⁴ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ *Ibid.*

¹²⁸ *Ibid.*

juhtumi kohta mitte ainult ei lahenda vaidlust antud küsimuses vaid mitmetel juhtudel võib olla juhiseks teistele, kuidas seadust tõlgendatakse kohtu poolt.¹²⁹

Inglismaa ja Walesi kriminaal-, tsiviil- ja perekohtute haldamise eest on vastutav kuninglik kohtuamet (*Her Majesty's Courts and Tribunals Service-HMCTS*). Kuninglik kohtuamet on kohtusüsteemi eest vastutava valitsusasutuse, justiitsministeeriumi organ.¹³⁰

Kriminaalasju arutavad Inglismaal ja Walesis magistraadikohtud (*magistrates' courts*), kroonikohus (*Crown Court*), kõrgema astme kohtu kolleegiumite kohtud (*divisional courts of the High Court*) ja apellatsioonikohtu kriminaalkolleegium (*criminal division of the Court of Appeal*).¹³¹

Tsiviilasju arutavad Inglismaal ja Walesis krahvkonnakohtud (*County Courts*), kõrgema astme kohus (*High Court*) ja apellatsioonikohtu tsiviilkolleegium.¹³²

Alates 1. oktoobrist 2009 on Ülemkohus (*Supreme Court*) kõige kõrgeimaks ja viimaseks instantsiks otsustamaks Ühendkuningriigi apellatsioonikaebuste üle. Seega on Ühendkuningriigi ülemkohus viimase astme apellatsioonikohus nii kriminaal- kui ka tsiviilasjades, ehkki Šotimaa kriminaalasju ülemkohtusse edasi kaevata ei saa. Enamus Šotimaa kriminaalasjade apellatsioone vaatab läbi Šotimaa kõrgem kohus (*Scottish High Court of Justiciary*).¹³³

Suurbritannia kohtusüsteemi skeem on toodud lisas (vt Lisa 1).

Inglismaa ja Walesi krahvkonnakohtud on enamikke tsiviilnõudeid arutavad esimese astme kohtud (ja enamik nendest lahendab ka perekonnavaidlusi). Magistraadikohtutel (mis on põhiliselt kriminaalkohtud) on ka piiratud pädevus tsiviilasjade, perekonnaasjade ja teatavate muude vaidluste lahendamises. Nende kohtute otsused ei ole asjaomaste kohtute ega mõne teise kohtu suhtes siduvad. Kõrgema kohtu, apellatsioonikohtu ja ülemkoja otsused on siduvad magistraadi- ja krahvkonnakohtute suhtes.¹³⁴

¹²⁹ HM Courts & Tribunals Service. – GOV. UK. [WWW] <https://www.gov.uk/government/organisations/hm-courts-and-tribunals-service> (15.09.2015)

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Kohtukorraldus liikmesriikides - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹³² *Ibid.*

¹³³ Overview of UK courts and tribunals system. – FindLaw UK. [WWW] http://findlaw.co.uk/law/dispute_resolution/courts_system/court_and_tribunals/500115.html (15.09.2015)

¹³⁴ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

Kõrgem kohus menetleb krahvkonnakohtu mõnda liiki apellatsioonikaebusi. Kõrgem kohus on esimese astme kohtuks teatavat väärtust ületavate tsiviilasjade korral ja mõnda liiki menetlusi (nt laim ja seaduslikkuse järelevalve) võib alata ainult Kõrgem kohus. Kohtuotsuse teeb tavaliselt üks Kõrgema kohtu kohtunik, kelle otsus on siduv madalama astme kohtu suhtes, kuid ei ole rangelt siduv mõne teise Kõrgema kohtu kohtuniku jaoks. Apellatsioonikohtu ja ülemkoja otsused on siduvad Kõrgema kohtu suhtes.¹³⁵

Apellatsioonikohtu tsiviilkolleegium vaatab igal aastal läbi krahvkonnakohtust, Kõrgemast kohtust ja teatavate seaduse alusel loodud kohtutest tulnud üle 1000 kaebuse. Apellatsioonikaebuste üle otsustab kahest või kolmest kohtunikust koosnev kohtukoosseis (*Lords Justices of Appeal*). Nende otsused on siduvad madalama astme kohtute ning apellatsioonikohtu enda suhtes. Kuid reeglil, et apellatsioonikohtu varasemad otsused on tema enda suhtes siduvad, on siiski mitmeid erandeid (nt kui varasema otsuse teinud kohtu tähelepanu ei pööratud asjakohastele õigusaktidele või olulistele arvamustele ja kohus oleks sellisel juhul jõudnud teistsugusele järeldusele, samuti kui kõnealustes küsimustes on apellatsioonikohtu otsused vastuolulised, või kui varasemad apellatsioonikohtu otsused ei ole kooskõlas ülemkoja hilisemate otsustega). Ülemkoja otsused on apellatsioonikohtu suhtes siduvad.¹³⁶

Inglismaa ja Walesi lõplik apellatsioonikohus on ülemkoda, mis vaatab läbi umbes 50–60 tsiviilkaebust igal aastal. Ülemkojas mõistavad õigust 12 sellele tööle määratud apellatsioonilordi (*Lords of Appeal in Ordinary* või *Law Lords*), keda mõnikord aitavad teised ametikoha järgi kotta kuuluvad või juba erus olevad vanemad kohtunikud, kellel on õigus kaebusi läbi vaadata. Kaebusi vaatab tavaliselt läbi viiest kohtunikust koosnev apellatsioonikomisjon.¹³⁷

Ülemkoja otsused on siduvad hierarhia kõikide madalamate astmete kohtute suhtes. Ülemkoda on üldjuhul seotud enda otsustega, aga võib neist taganeda, kui ülemkoda peab seda õigeks (arvestades seejuures õiguskindluse võimaliku ohustamisega). Ülemkoda on oma varasematest otsustest taganenud harva.¹³⁸

¹³⁵ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Ibid.*

Euroopa Ühenduse õiguse osas on kõrgeim otsustuspädevus Euroopa Kohtul. Selle otsused on siduvad kõikide Inglismaa ja Walesi kohtute, sealhulgas Ülemkoja jaoks.¹³⁹

Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriigi parlament on kõrgeim seadusandlik organ Suurbritannias, mille juhiks on monarh, hetkel võimul olev kuninganna Elizabeth II.¹⁴⁰

Suurbritannia parlament koosneb ülemkojast (*House of Lords*) ja alamkojast (*House of Commons*).¹⁴¹ Tegemist on vanuselt teise parlamendiga maailmas. Kahe koja ülesanded on sarnased: seadusloome, parlamendi järelevalve, päevakajaliste teemade arutamine. Otsused, mis ühes kojas vastu võetakse peavad saama teise koja heakskiidu. Kuigi Suurbritannia parlamenti käsitletakse ühe institutsioonina, koosneb ta siiski kolmest osast: alamkoda, ülemkoda ehk lordide koda ning monarh.¹⁴²

Seadusandlik organ on 1911. aasta *Parlament Act*'i alusel alamkoda, mis valitakse üldisel, salajasel, ühetaolisel ja otsesel hääletamisel majoritaar valimissüsteemi põhimõttel viieks aastaks.¹⁴³

Alamkoda saab vastu võtta, tühistada ja muuta kõiki seaduseid, lordide kodal on vaid õigus nende seaduste jõustumist edasi lükata. Alamkoda on vastutav valitsusele raha eraldamise eest, kiites heaks eelnõud, mis tõstavad makse. Lordide koda saab neid eelnõusid arutada, kuid mitte edasi lükata ega muuta. Alamkoja tegevust ei piira kodifitseeritud põhiseadus ja ükski teine seadusandlik kogu ei saa parlamendi autoriteedi kahtluse alla seada. Kodanike ühendused, kohalik võim ja ministrid saavad seadusi luua, sest parlament lubab seda. Seega on alamkojal õiguslik ülemvõim, mida piiravad vaid Euroopa Liidu kõrgemad seadused ja aluslepingud.¹⁴⁴

Ülemkoja tähtsus piirdub peamiselt suspensiivse veto kasutamise võimalusega, v.a finantsküsimustes.¹⁴⁵

¹³⁹ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹⁴⁰ Üldinfo Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriik. – Välisministeerium [WWW] <http://vm.ee/et/uldinfo-12> (04.09.2015)

¹⁴¹ Kaptan, P. (1997). Suurbritannia parlamendi alamkoda. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 258-260

¹⁴² Üldinfo Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriik. – Välisministeerium [WWW] <http://vm.ee/et/uldinfo-12> (04.09.2015)

¹⁴³ Kaptan, P. (1997). Suurbritannia parlamendi alamkoda. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 258-260

¹⁴⁴ Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹⁴⁵ Kaptan, P. (1997). Suurbritannia parlamendi alamkoda. – *Juridica*. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 258-260

2.1.2 Kohtunikud

Kohtunike ametisse nimetamise komisjon (*The Judicial Appointments Commission*) on sõltumatu komisjon, mis soovitab kohtuniku kandidaatide Inglismaal ja Walesi kohtutele.¹⁴⁶

Inglismaa ja Walesi kohtusüsteemis töötab mitmesugustes kohtutes ja tribunalides eri staatusega kohtunikke (nii täis- kui ka osalise tööajaga ametikohtadel).¹⁴⁷

Kohtunikuks saavad vaid Ühendkuningriigi, Iirimaa või Rahvaste Ühenduse Kuningriigi kodanikud (sealhulgas need, kes omavad topelt kodakondsust). Kandidaatidele ei ole ülemist ega alumist vanusepiiri. Peale 70ndat eluaastat jäävad kõik kohtunikud vanaduspensionile. Olenemata vanusepiiri puudumisest eeldatakse, et kohtunikuks taotlejad on võimelised töötama vähemalt 5 aastat.¹⁴⁸

Järgnevalt toob autor välja Inglismaa täistööajaga kohtunikud.

Ülemkohtunik (*Lord Chief Justice*) sai Inglismaa ja Walesi kohtusüsteemi juhatajaks 2006. aasta aprillis. Enne täitis neid ülesandeid lordkantsler. Praegune ülemkohtunik on ka kriminaalõigussüsteemi juhataja ning Inglismaa ja Walesi kohtute president.¹⁴⁹

Kolleegiumite juhid – kolm vanemkohtunikku, kes juhivad muid jurisdiktsioone: *Master of the Rolls* (tsiviilasjad), perekonnaasjade kolleegiumi president ja lordkantsler (lordkantsleri kantselei).¹⁵⁰

Lordide koja apellatsioonikohtu kohtunikud (*Lords Justices of Appeal*) töötavad nii kriminaal- kui ka tsiviilasju menetlevas apellatsioonikohtus.¹⁵¹

Kõrgema astme kohtu kohtunikud (*High Court Judges*) töötavad kõrgema astme kohtus, kus käsitletakse kõige keerukamaid tsiviilasju. Samuti arutavad nad kõige raskemaid ja tundlikumaid kriminaalasju (näiteks mõrvu) kroonikohtus.¹⁵²

¹⁴⁶ Becoming a judge. – Courts and Tribunals Judiciary. [WWW] <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/judges-career-paths/becoming-a-judge/> (15.09.2015)

¹⁴⁷ Õigusvaldkonna ametid - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-et.do?member=1 (15.09.2015)

¹⁴⁸ Becoming a judge. – Courts and Tribunals Judiciary. [WWW] <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/judges-career-paths/becoming-a-judge/> (15.09.2015)

¹⁴⁹ Lord Chief Justice. – Courts and Tribunals Judiciary. [WWW] <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/lord-chief-justice/> (15.09.2015)

¹⁵⁰ Õigusvaldkonna ametid - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-et.do?member=1 (15.09.2015)

¹⁵¹ *Ibid.*

Ringkonnakohtunikud (*Circuit Judges*) vaatavad tavaliselt läbi kriminaal-, tsiviil- ja perekonnaasju.¹⁵³

Piirkonnakohtunikud (*District Judges*) tegelevad peamiselt tsiviil- ja perekonnaõigusega. Antud kohtunikud tegelevad enamuse krahvkonnakohtu juhtumitega.¹⁵⁴

Piirkonnakohtunikud (rahukohtutes) – varem nimetati neid palgalisteks rahukohtunikeks (*stipendiary magistrates*). Töötavad rahukohtutes ja tegelevad samasuguste kohtuasjadega nagu palgata rahukohtunikud. Siiski abistavad nad eelkõige mahukamate ja keerukamate asjade arutamisel.¹⁵⁵

Kõrgema astme kohtu juhendajad ja sekretärid (*High Court Masters and Registrars*) on menetluskohtunikud, kes käsitlevad enamikku tsiviilküsimusi kõrgema astme kohtu lordkantsleri kantselei ja kuninganna kohtu kolleegiumites.¹⁵⁶

Osalise tööajaga kohtunikud nimetatakse ametisse tavaliselt vähemalt viieks aastaks, arvestades ka asjakohast vanusepiirangut. Osalise tööajaga kohtunike peamised kategooriad on¹⁵⁷.

1. Kõrgema astme kohtu asekohtunikud (*Deputy High Court Judges*) töötavad ühes või mitmes kõrgema astme kohtu kolleegiumis.
2. Kohtuametnikud (*Recorders*), kelle pädevus on sarnane ringkonnakohtuniku omaga, kuigi üldiselt tegelevad nad lihtsamate või vähem tõsiste kohtuasjadega.
3. Piirkonnaasekohtunikud (*Deputy District Judges*) töötavad maakohtutes ja kõrgema astme kohtu piirkondlikes büroodes. Nad tegelevad kõige lihtsamate asjadega, mis piirkonnakohtunike kohtualluvusse kuuluvad.
4. Piirkonnakohtunikud (rahukohtutes) – varem nimetati neid palgaliste rahukohtunike kohusetäitjateks (*acting stipendiary magistrates*). Tegelevad samasuguste asjadega nagu nende täistööajaga töötavad kolleegid.

¹⁵² Õigusvaldkonna ametid - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-et.do?member=1 (15.09.2015)

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ District judge. – Courts and Tribunals Judiciary. [WWW] <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/district-judge-role/> (15.09.2015)

¹⁵⁵ Õigusvaldkonna ametid - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-et.do?member=1 (15.09.2015)

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Ibid.*

5. Kõrgema astme kohtu asejuhendajad ja asesekretärid (*Deputy High Court Masters and Registrars*) tegelevad samasuguste asjadega nagu nende kõrgema astme kohtus täistööajaga töötavad kolleegid.

2.1.3 Vandekohtu institutsioon Ühendkuningriigis

Vandekohtu institutsioon on demokraatia otsene sünnitus, mis hakkas arenema Inglismaal käsikäes võrdsuse ja vabaduse ideedega. Põhjuseks oli soov võimalikult avatud ja avaliku, rahva osavõttu soosiva kohtumenetluse järele.¹⁵⁸

Vandekohus mängib olulist rolli just kriminaalõiguse süsteemis. Siiski on põhiseaduslik positsioon inglise vandekohtus haavatav, sest kirjutamata on Suurbritannia põhiseadus. Ja kuna põhiseadus on kirjutamata, ei sisaldu õigus vandekohtu istungile põhiseaduses. Üldiselt on õigus vandekohtu istungile reguleeritud tavalise parlamendi aktiga, mida võib muuta parlament igal ajal. Nii võiks valitsus ühel päeval muuta või isegi tühistada õiguse vandekohtule kohtuprotsessis. Vandekohtu 1974. aasta seadus on peamine põhikiri, mis reguleerib tänapäeva vandekohust.¹⁵⁹

Vandekohtunikud valitakse 18-70 aastaste isikute hulgast välja arvuti abil valimisregistri andmete põhjal, lähtudes juhuslikkuse põhimõttest. Vandeteenistus on ühiskondlik kohustus ning valitud isik peab seda täitma, välja arvatud juhul, kui ta loetakse mingil põhjusel mittesobivaks või kui tal on piisav vabastav põhjus. Vandeteenistus kestab tavaliselt kümme tööpäeva, kuid see võib olla ka pikem või lühem, sõltuvalt vandekohtunikule määratud kohtuasjast. Mõnikord on vaja vandekohtunike abi ka teatavate tsiviilasjade, näiteks laimuga seotud juhtumite puhul, kuid seda ei juhtu sageli. Kui selline olukord siiski tekib, toimub kohtuprotsess Kõrgemas Kohtus või krahvkonnakohtus.¹⁶⁰

Vandekohtu funktsiooniks on tõendusmaterjale kaaluda ja otsustada, mis on tõelised juhtumi asjaolud või mis tegelikult juhtus. Kohtunik annab suuna vandekohtule vastavas seaduses, mida vandekohus peab järgima juhtumi asjaolusid uurides, et jõuda kohtuotsuseni. Kui tegemist on

¹⁵⁸ Memorandum. (2012). – Lextal Advokaadibüroo. Lk 11. [WWW] http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAAahUKEwje9bKcrerIAhUDnnIKHf_NBXQ&url=http%3A%2F%2Fwww.riigikogu.ee%2Fdownload%2F135bc74e-ee22-40cf-a058-fe7f1dfb8159%2F26edf292-249e-4ff9-a640-7c5fe53195d7&usq=AFQjCNFZZGVDOxPMWNF112s04AxZ-v7yYg&bvm=bv.106379543,d.bGQ (10.09.2015)

¹⁵⁹ The Jury System. – LawTeacher.net. [WWW] <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/the-jury-system.php> (12.11.2015)

¹⁶⁰ Kohtukorraldus liikmesriikides - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

kriminaalasjaga ning vandekohus on leidnud, et kohtualune on süüdi, siis kohtunik otsustab karistuse.¹⁶¹

Seega mängib kohtunik olulist funktsiooni vandekohtu menetluses. Kuigi kohtuprotsess on korraldatud põhimõttel, et kohtunik vastutab küsimustes seoses seaduste ja õigusemõistmisega, siis vandekohus vastutab otsuse tegemise eest tuginedes faktidele. Kuid on kolm punkti, mida tuleb arvestada¹⁶².

1. Kohtunikul on õigus peatada nõrk süüdistus ja suunata vandekohust süüalust õigeks mõistma. Selline õigus on tekitanud arutelu, et kas peaks olema fikseeritud funktsioonide jaotumine kohtuniku ja vandekohtu vahel. Aastal 1981 teatas Apellatsioonikohus oma olulise otsusega, et kohtuniku õigus sekkuda peaks piirduma juhtumitega, kus kohtunikud jõuavad järeldusele, et süüdistuse tõendid on nii nõrgad, et vandekohus ei saa nende põhjal korralikult süüdi mõista. Kriminaalõiguse Kuninglik Komitee (*Royal Commission on Criminal Justice*) soovitas, et apellatsioonikohtu otsus tuleb tühistada, et võimaldada kohtunikele suunata õigeksmõistmist, kui nad leiavad, et süüdistus on selgelt liiga nõrk, et jätta vandekohtu otsustada. Selline võim on ühest küljest oluline kaitsevahend väära õigusemõistmise eest ja teiselt poolt näitab, et ei usuta vandekohtu võimesse ise jõuda rahuldava tulemuseni.
2. Kohtunikul on oluline vastutus aidata vandekohust faktiliste asjaolude tuvastamise uuringu käigus. See vastutus sisaldab aspekte, et kohtunikul on võim sekkuda tõendite uurimise käigus ja õigus kommenteerida fakte kohtuotsuse lõpus. Küll on tunnistajate küsitlemine üldjuhul jäetud mõlema poole advokaatidele, kuid on teada, et kohtunik võib sekkuda, kui see on vajalik, et selgitada teatud punktid, mis on jäänud ebaselgeks või jätta välja ebaoluline antud küsimuses ning vähendada kordusi. Praktikas on levinud kohtunike laialdased volitused sekkuda, kui tunnistajad esitavad oma tõendid.
3. Kuna kriminaalõigus on väga keeruline valdkond, siis vandekohtu otsus juhtumi asjaolusid arvestades rajaneb eeldusel, et vandekohus on mõistnud seadusliku kontseptsiooni karistuste osas, mille eest süüdistatav on kohtu all. Keeruliste juhtumite puhul, kus mõned mõisted nõuavad selgitust, peab kohtunik nende mõistete õiguslikku tähendust vandekohtule väga hoolikalt selgitama, et vandekohus saaks vastukaaluks seda kasutada konkreetse otsuse tegemisel.

¹⁶¹ Kohtukorraldus liikmesriikides - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-ew-et.do?member=1 (04.09.2015)

¹⁶² The Jury System. – LawTeacher.net. [WWW] <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/the-jury-system.php> (12.11.2015)

On üldtunnustatud põhimõte, et vandekohtul peab olema lubatud kaaluda oma otsust vabana igasugustest välistest mõjudest, nagu ähvardused, vägivald, hirmutamise või altkäemaks. Samuti on väga oluline, et vandekohus ei oleks kohtuprotsessi läbi viiva kohtuniku põhjendamatu mõju all. Kui see on nii, võib see viia kohtualuse süüdimõistva otsuse tühistamiseni apellatsiooni korras. Ühe näitena kohtulikust survest on R versus McKenna protsess, kus kohtuprotsessi kohtunik Stable J, ähvardas vandekohtu liikmeid, et kui nad ei tee kohtuotsust järgmise 10 minuti jooksul, laseb ta nad luku taha panna kogu ööks. Kuue minutiga mõistis vandekohus süüdistatava süüdi, kuigi eelnevalt oli vandekohus veetnud peaaegu kolm tundi suutmata kokku leppida otsuses. Apellatsioonikohus tühistas eelneva otsuse tänu sellele rikkumisele.¹⁶³

Suhtlemisel kohtuniku ja vandekohtu vahel, peab kohtuprotsessi kohtunik olema alati valmis andma õiget nõu vandekohtule kõigis õiguslikes ja faktilistes küsimustes, mis võivad vandekohtul tekkida. Samuti ei tohiks olla era või salajast suhtlust kohtuniku ja vandekohtu vahel, et tagada erapooletus ja avatus.¹⁶⁴

Ideaalis peab vandekohtu otsus olema ühehäälnine, kuid 1967. aastal tuvastati enamuse kohtuotsuseid juhtumites, kus oli vähendatud vandekohtu suurust kohtuprotsessi ajal. Kui vandekohus ei ole jõudnud üksmeelsele hinnanguni pärast mõistlikku aega arutelu (mitte vähem kui kaks tundi), võib kohtunik suunata neid vastu võtma enamuse otsust. Vandekohtu esimees peab teatama poolt ja vastu olevate vandemeeste arvu.¹⁶⁵

Järgnevates peatükkides käsitleb autor lähemalt Eesti kohtusüsteemi ja õigusemõistmise põhimõtteid. Samuti vandekohtu rakendamise võimalikkust Eestis.

2.2 Kohtusüsteem Eestis

Vastavalt Eesti Vabariigi põhiseadusele on igal inimesel õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse ning nõuda oma kohtuasja läbivaatamisel, mis tahes asjasse puutuva õiguseakti või toiminguga põhiseaduse vastaseks tunnistamist. Igal inimesel on õigus olla oma kohtuasja

¹⁶³ The Jury System. – LawTeacher.net. [WWW] <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/the-jury-system.php> (12.11.2015)

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

arutamise juures ja kaevata tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kõrgemalseisvale kohtule.¹⁶⁶

Kontinentaal-Euroopa õigussüsteemile on omane, et õigusnormid sisalduvad õigusaktides, eelkõige seadustes. Kohtute ülesandeks on neid õigusnorme tõlgendada ja rakendada. Praegusel ajal on iseenesestmõistetav, et kohtupraktika on õiguse sisustamisel ja selle arusaadavaks tegemisel olulise tähtsusega. Samas on selge, et just kohtute tegevuse tulemusena ilmnevad kõige selgemalt kehtestatud normide puudused. Sellisel juhul tuleb kohtul õigust tõlgendada ning õiglase lõpptulemuse saavutamiseks sageli ka märkimisväärselt edasi arendada.¹⁶⁷

Taasiseseisvunud Eestis alguses tehtud ümberkorralduste hulgas oli kohtureform üks põhjalikumaid. Kohtusüsteemi toimimist reguleerivad normid sisaldasid kahes seaduses, mis mõlemad võeti vastu enne põhiseaduse rahvahääletust. Kohtute seadus võeti vastu 23. oktoobril 1991 ja see jõustus 1. jaanuaril 1993; kohtuniku staatuse seadus võeti vastu 23. oktoobril 1991 ja see jõustus 1. jaanuaril 1992. Neist esimene reguleeris kohtukorralduse ja teine kohtuniku ametiga seotud küsimusi. Seadusega taastati kolmeastmeline kohtusüsteem, lisaks üldkohtutele loodi eraldi halduskohtud esimesel astmel.¹⁶⁸

13. juunil 2002 vastuvõetud kohtute seadus¹⁶⁹ asendab kahte varasemat ja sätestab nii kohtukorralduse, kui ka kohtuteenistuse õiguslikud alused.¹⁷⁰

Nagu eelpool mainitud, siis Eesti kohtusüsteemi iseloomustab kolmeastmeline ülesehitus. Maakohtud ja halduskohtud on esimese astme kohtud. Ringkonnakohtud on teise astme kohtud. Riigikohus on kõrgeim kohus. Riigikohus on ühtlasi ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohus.¹⁷¹

Järgneval joonisel (vt Joonis 1) on kajastatud Eesti kohtusüsteemi ülesehitus.

¹⁶⁶ Kohtumenetluse üldpõhimõtted ja kohtusüsteemi ülesehitus. – Estonica.org. [WWW] http://www.estonica.org/et/Riik/Kohtus%C3%BCsteem/Kohtumenetluse_%C3%BCldp%C3%B5him%C3%B5tted_ja_kohtus%C3%BCsteemi_%C3%BClesehitus/ (03.09.2015)

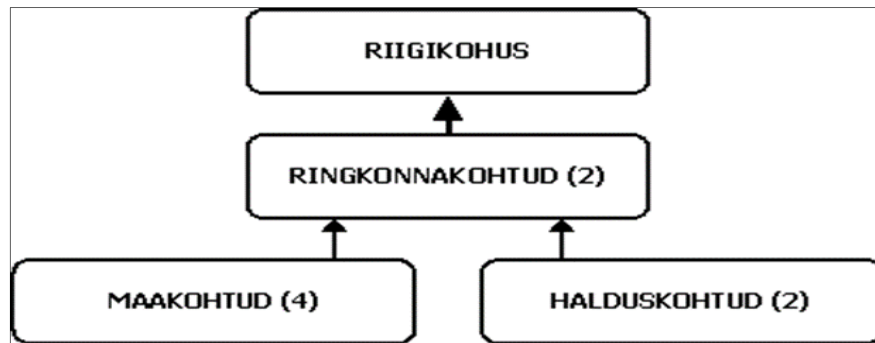
¹⁶⁷ Kull, I jt. (2009). Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. – *Juridica*. Nr 8. Tartu: SA Iuridicum. Lk 555-569

¹⁶⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

¹⁶⁹ Kohtute seadus. Vastu võetud 19.06.2002. – RT I 2002, 64, 390 ... RT I, 10.03.2015, 15. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032015015> (03.09.2015)

¹⁷⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

¹⁷¹ Eesti kohtusüsteem. – Riigikohus. [WWW] <http://www.riigikohus.ee/?id=16> (03.09.2015)

Joonis 1. Eesti kohtusüsteem

Allikas: Eesti Kohtusüsteem. Riigikohus

Eestis on neli maakohut: Harju, Viru, Tartu ning Pärnu Maakohus, kes arutavad kõiki tsiviil- ja kriminaalasju. Halduskohtuid on kaks: Tallinna Halduskohus ja Tartu Halduskohus, kes arutavad kaebusi ametiasutuste ja isikute vastu, samuti haldusõigusrikkumisi (nt heakorraeeskirjade rikkumised).¹⁷²

Teise astme kohtusse saab apellatsiooni ehk avalduse korras edasi kaevata esimese astme kohtu otsuse. Esimese astme kohtu otsus kas tühistatakse, muudetakse või jäetakse samaks.¹⁷³

Kohtusüsteemi kolmanda astme moodustab Riigikohus Tartus, kuhu saab kassatsiooni ehk edasikaebamise korras edasi kaevata teise astme kohtu otsuse. Riigikohus vaatab üle ringkonnakohtu tegevuse karistuse määramisel. Teise astme kohtu otsus kas tühistatakse, muudetakse, jäetakse samaks või saadetakse tagasi uuesti arutamiseks. Riigikohtu otsus on lõplik.¹⁷⁴

Riigikohtu pädevusse kuulub ka põhiseaduslik järelvalve juhtudel, kui alama astme kohus või õiguskantsler on leidnud, et mõni seadus või õigusandlik akt on põhiseadusega vastuolus. Samuti juhul, kui president on jätnud teist korda välja kuulutamata Riigikogus vastuvõetud seaduse ja on pöördunud Riigikohtusse, kontrollimaks, kas see on vastavuses põhiseadusega.¹⁷⁵

Niisiis, on ilmne, et kohtutel on seoses seadusandlusega hulgaliselt probleeme, mida nad peavad lahendama igapäevases kohtunikuelus. Näib, nagu peaks nende pidevalt tekkivate probleemide lahendamisel neile väsimatut abi osutama Riigikohus, kes võib reglemendis kokku võtta

¹⁷² Kuidas on üles ehitatud Eesti kohtusüsteem? (2013). – Das.ee. [WWW] <http://www.das.ee/kuidas-on-ules-ehitatud-eesti-kohtususteem/> (03.09.2015)

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Eesti kohtusüsteem. – Eesti kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/eesti-kohtususteem> (03.09.2015)

¹⁷⁵ Kuidas on üles ehitatud Eesti kohtusüsteem? (2013). – Das.ee. [WWW] <http://www.das.ee/kuidas-on-ules-ehitatud-eesti-kohtususteem/> (03.09.2015)

praktika, näiteks pleenumite endised määrused, aga vaieldavate momentide osas annab seaduseandja kriminaalmenetluse seadustiku järgi Riigikohtule õiguse teha otsuseid, mis saavad õiguse allikateks (kriminaalmenetluse seadustik § 2 p 4). Riigikohtu tekkimise eluline loogika oli olulisel määral seotud mitte ainult sellega, et tema olemasolu on sätestatud põhiseaduses (talle võinuks anda erinevaid vorme), vaid ka seoses sellega, et oli vaja järelevalveastet, kes võtaks kokku kohtupraktika ja parandaks selle alusel kohtute tehtud kohtuvead.¹⁷⁶

Õigusemõistmise funktsiooni täidavad ka muud selleks loodud kohtusüsteemivälised organid. Individuaalsete töövaidluste lahendamiseks on loodud töövaidluskomisjonid¹⁷⁷ ja intellektuaalse omandiga seotud vaidluste lahendamiseks tööstusomandi apellatsioonikomisjon¹⁷⁸. Riigihangete seadusega¹⁷⁹ loodi Riigihangete Ameti juurde vaidlustuskomisjon¹⁸⁰. Need organid on õigusemõistmise funktsioone täitvad haldusorganid, mis ei kuulu põhiseaduse kohaselt kohtusüsteemi. Nende otsused ei ole lõplikud, neid on võimalik vaidlustada kohtus. Kohtueelsete õigusemõistmise volitustega organite loomist õigustab eesmärk vältida ja vähendada kohtute koormust ja kiirendada vaidluste lahendamist.¹⁸¹

Riikliku kohtusüsteemi osaks pole ka kutseühenduste aukohtud ega Eesti Kaubandus-Tööstuskoja Arbitraažikohus. Arbitraaž ehk vahekohus on mitteriiklik institutsioon, kes lahendab vaidlusi juhul, kui vaidluse pooled on kokku leppinud vaidluse lahendamises vahekohtus. Vahekohtus võib vaidlust lahendada ka kutseline kohtunik, kuid ta ei tohi olla vaidlevate poolte valitud vahekohtunik. Arbitraažikohtu otsuse võib huvitatud pool vaidlustada Tallinna Ringkonnakohtus, mis tagab riikliku kontrolli vahekohtu tegevuse üle.¹⁸²

Kohtutele on lisaks pandud ülesandeid, mis pole seotud õigusemõistmisega. Maakohtus asub kinnistusosakond, mis peab kinnistusraamatuid ja abieluvararegistrit (kohtute seadus § 15);

¹⁷⁶ Olovjanišnikov, L. Meie uskumatu õigusemõistmine ehk milleks on meile vaja Riigikohtu? [WWW] http://olab.ee/est/publications/?page_id=15 (12.11.2015).

¹⁷⁷ Individuaalse töövaidluse lahendamise seadus § 4. Vastu võetud 20.12.1995. – RT I 1996, 3, 57 ... RT I, 04.06.2014, 5. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/104062014005> (05.09.2015)

¹⁷⁸ Kaubamärgiseadus § 41. Vastu võetud 22.05.2002. – RT I 2002, 49, 308 ... RT I, 28.12.2011, 4 [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011004> (05.09.2015); Patendiseadus § 30. Vastu võetud 16.03.1994. – RT I 1994, 25, 406 ... RT I, 12.07.2014, 105. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014105> (05.09.2015); Tööstusdisaini kaitse seadus § 41. Vastu võetud 18.11.1997. – RT I 1997, 87, 1466 ... RT I, 12.07.2014, 147. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014147> (05.09.2015)

¹⁷⁹ Riigihangete seadus. Vastu võetud 24.01.2007. – RT I 2007, 15, 76 ... RT I, 23.03.2015, 24. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015024> (05.09.2015)

¹⁸⁰ *Ibid.*, § 117,119

¹⁸¹ Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. Vastu võetud 17. 11. 2010. – CM/Rec(2010)12. [WWW] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1707137> (04.09.2015)

¹⁸² Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

registriosakond, kus peetakse äriregistrit, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrit, kommertsandiregistrit ja laevakinnistusraamatut (kohtute seadus §16); kriminaalhooldusosakond, mis valvab kriminaalhooldusaluste käitumise ja neile kohtu pandud kohustuste täitmise järele (kohtute seadus § 17). Kinnistus-, kriminaalhooldus- ja registriosakond täidavad haldusfunktsiooni. Nende osakondade koosseisu kuuluvad kohtunikuabid ja kohtuteenistujad.¹⁸³

Põhiseadusest tulenevalt on kohtuistungid avalikud, kuid kohus võib seaduses sätestatud juhtudel ja korras oma istungi või osa sellest kuulutada kinniseks riigi- või ärisaladuse, kõlbluse või inimeste perekonna ja eraelu kaitseks või kui seda nõuavad alaealise, kannatanu või õigusemõistmise huvid. Kohtuotsus kuulutatakse välja avalikult, välja arvatud juhul, kui alaealise, abielupoole või kannatanu huvid nõuavad teisiti.¹⁸⁴

2.2.1 Õigusemõistmise põhimõtted

Eesti Vabariigi kohtusüsteemi näol on tegemist põhiseadusliku institutsiooniga, mis tugineb oma sõltumatus tegevuses võimude lahususe ja tasakaalustatuse põhimõttele. See toimib iseseisva võimuna ning kannab seadustega sätestatud alustel vastutust õigusemõistmise funktsioneerimise eest. Kohtusüsteem peab seeläbi tagama ausa ning objektiivse õigusemõistmise, isikute õiguste kaitse ja vaba juurdepääsu õigusemõistmisele, samuti kohtuasjade lahendamise mõistliku perioodi jooksul. Lisaks nimetatud ühiskondlikele kvaliteetidele, peab kohtusüsteem järgima inimeste põhiväärtusi ning toimima kindlalt sätestatud korras.¹⁸⁵

Tavapäraselt mõistetakse õigusemõistmise all vaidluste lahendamist ja kuriteo või väärteo toime pannud isikute süü kindlakstegemist ja nendele karistuse mõistmist. Kohus on oma tegevuses seotud kehtiva õigusega sel viisil, et ta kohaldab õigusnorme üksikjuhtudele. Õigusemõistmise eesmärk aga aegade jooksul muutub.¹⁸⁶

Nii on traditsioonilises mandrieuroopalikus kriminaalmenetluses olnud esmane eesmärk püüdlamine õigluse poole; tõe leidmine on olnud kriminaalmenetluse esmane ülesanne. Angloameerikaliku kriminaalmenetluse mõjul ning menetlusökonomilistel kaalutlustel on üha

¹⁸³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

¹⁸⁴ Eesti Vabariigi põhiseadus § 15 ja § 24. Vastu võetud 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (01.09.2015)

¹⁸⁵ Kohtusüsteemi arengu põhimõtted. (2007). – Riigikohus. [WWW] <http://www.riigikohus.ee/?id=749> (03.09.2015)

¹⁸⁶ Kull, I jt. (2009). Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. – *Juridica*. Nr 8. Tartu: SA Iuridicum. Lk 555-569

olulisemaks eesmärgiks muutumas õigusrahu saavutamise ja üksikjuhtumile sobiliku lahendi leidmine menetluse lihtsustamise ja kiirendamise teel. Sellise poliitika tulemusena väheneb kriminaalmenetluses kohtu ning kasvab prokuratuuri osa süüteoasjade lahendamisel.¹⁸⁷

Õigusemõistmise sisu on tegelikult palju avaram, kui vaidluste lahendamine ja süüteo toime pannud isikute karistamine. See hõlmab põhiseaduse ja seadustega kohtule antud pädevuse. Kohus kontrollib avaliku võimu asutuste aktide seaduslikkust ning lõppastmes ka õigusaktide ja toimingute põhiseaduspärasust ning teeb toiminguid, mis on seadusega antud tema pädevusse.¹⁸⁸

Kui käsitleda seda „õigusemõistmist“ kui õigusest arusaamist, selle monopoli, siis tähendaks see õiguse, kui võimaliku aruteluobjekti väljalülitamist igasugusest väljaspool kohtu nõupidamisruumi toimuvast diskussioonist. Mõtte kaotaks ka kohtuotsuste motiveerimine, sest tähtis poleks lahendini jõudmise tee, vaid institutsioon juba iseenesest tähistaks selle lahendi õigsust.¹⁸⁹

Seega saab autor väita, et kuna põhiseadus ei anna kohtuvõimu määratlust, siis realiseerub kohtuvõim põhiseaduses nimetatud kohtuasutuse tegevusega. Kohtud tegutsevad riigi nimel ja on seega riigi ametiasutused.¹⁹⁰

Põhiseaduses sätestatud kohtumenetluse põhimõtetest on olulisemad järgmised¹⁹¹.

1. Igäühel on õigus kasutada oma õiguste ja vabaduste kaitseks õigusabi kõigis kohtumenetluse staadiumides, kriminaalmenetluses tagatakse kahtlustatavale, süüdistatavale ja kohtualusele õigus kaitsele.
2. Esimese astme kohtus toimub kohtuasja vahetu arutamine — selle kohaselt peab kohus uurima tõendeid vahetult (kuulama ära protsessiosaliste seletused ja tunnistajate ütlused, uurima ekspertide arvamusi ning dokumentaalseid tõendeid, vaatlema asitõendeid ja teostama paikvaatlusi).

¹⁸⁷ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ Prükk, K. (2001). Eessõna. – *Juridica*. Nr 2. Tartu: SA Iuridicum

¹⁹⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW] <http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)

¹⁹¹ Kohtumenetluse üldpõhimõtted ja kohtusüsteemi ülesehitus. – *Estonica.org*. [WWW] http://www.estonica.org/et/Riik/Kohtus%C3%BCsteem/Kohtumenetluse_%C3%BCldp%C3%B5him%C3%B5tted_ ja_kohtus%C3%BCsteemi_%C3%BClesehitus/ (03.09.2015)

3. Kohtuasja arutamise järjepidevuse tagamiseks arutab asja algusest lõpuni sama kohtukoosseis; kui asja arutamisel kohtunik või kohtukaasistuja vahetub, arutatakse asja algusest peale.

Peale selle on kohtute kohustuseks vähemasti Kontinentaal-Euroopa õigusruumis juba sajanditepikkuselt olnud vabatahtliku jurisdiktsiooniga seotud küsimuste reguleerimine. Vabatahtliku jurisdiktsiooni reguleerimise raamides tegelevad kohtud väga laia ning kompleksse ülesannete ringiga, mille puhul on vaid osaliselt tegemist kohtualluvuses olevate valdkondadega ning mis olulises osas on puhtalt täidesaatva võimu funktsioonid. Sellised haldusisloomuga ülesanded olid kohtutele määratud juba Rooma Õiguse kohaselt. *Iurisdiktio continentiosa* (sundkohtualluvuse) ja *iurisdiktio voluntaria* (vabatahtliku jurisdiktsiooni) eristamist on Kontinentaal-Euroopa õigusruumis laiendatult üle võetud ka rahvuslikesse õiguskorraldustesse. Rahvuslikud õiguskorraldused on kohtutele vabatahtliku jurisdiktsiooni raames üle kandnud ülesandeid, mis otseses mõttes ei ole õigusemõistmine ning mida tuleks pigem arvata hooldava halduse valdkonda.¹⁹²

Lause „Õigust mõistab ainult kohus” tähendab lõppkokkuvõttes siiski seda, et lõppastmes otsustab tänases Eesti õigusruumis vaidlusküsimuse kohus.¹⁹³

2.2.2 Rahvakohtunik, kui vandekohtuniku eelkäija

Eestis puudub vandekohtu institutsioon Anglo-Ameerika kohtupidamise mõistes. Küll aga on Eestis olemas rahvakohtunikud.

Rahvakohtunik on inimene, kes osaleb õigusemõistmises ja omab asja arutamisel võrdseid õigusi kohtunikuga. Seejuures ei pea rahvakohtunikul olema juriidilist haridust, sest tema eesmärk ongi tavalise inimesena näha kohtuprotsessi eelkõige inimlikust, mitte juriidilisest aspektist.¹⁹⁴

Tartu maakohtu esimehe endise abi Liili Kalamehe sõnul on rahvakohtunikud tavainimesed, kellel soovitatavalt ei tohiks olla juriidilist haridust. „Tegelikult on parem, mida kaugem on

¹⁹² Thomas, J. (1997). Seisukohavõtt Eesti Vabariigi põhiseaduse XIII peatüki "Kohus" esitatud küsimuste kohta. Justiitsministeerium. Lk 6. [WWW]

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/jurgen_thomas._seisukohavott_eesti_vabariigi_pohiseaduse_xiii_peatuki_kohus_esitatud_kusimuste_kohta.pdf (04.09.2015)

¹⁹³ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW]

<http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015)2012

¹⁹⁴ Rahvakohtunikud. – Eesti Kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (12.11.2015)

tema eriala õigusteadusest – siis ta näeb kaasust just tavainimese vaatenurgast,“ ütles Kalamees Tartu Postimehele antud intervjuus.¹⁹⁵

Rahvakohtunik on kaasatud ainult maakohtutes esimese astme kuritegude kriminaalajade arutamisse. Kohtu koosseisu kuulub sellistel protsessidel lisaks eesistujast kohtunikule kaks rahvakohtunikku. Esimese astme kuriteod on karistusseadustikus sätestatud süüteod, mille eest on raskeima karistusena ette nähtud tähtajaline vangistus üle viie aasta, eluaegne vangistus või juriidiliste isikute puhul nende tegevuse sundlõpetamine.¹⁹⁶

Taolistesse protsessidesse kaasatakse rahvakohtunikud juhuslikkuse põhimõttel konkreetse kohtu juurde nimetatud rahvakohtunike hulgast. Kui protsessi esmalt kutsutud rahvakohtunik ei saa asja arutamisel osaleda, kutsutakse kohtusse nimekirjast järgmine rahvakohtunik. Lisaks arvestatakse rahvakohtunike kaasamisel konkreetse protsessi sellega, et nende seas oleks võimalusel eri soost ja vanusest, erinevatest sotsiaalsetest rühmadest ning eri tegevusvaldkondades tegutsevaid isikuid.¹⁹⁷

Võru linnasekretär Ülle Mürseppa sõnul on rahvakohtunike leidmisel aga suurimaks probleemiks just see, et menetlused on katkematud, mis tähendab seda, et inimene peab olema realselt valmis selleks, et ta on oma töölt päevi eemal. „Töökoht peab olema selline, et rahvakohtunik saab oma kohust täita,“ selgitas Mürsepp.¹⁹⁸

Kui kriminaalaja kohtulik arutamine on aeganõudev, võib kohtuistungile kaasata ka varurahvakohtuniku, kes viibib kohtuliku arutamise ajal istungisaalis. Kohtu koosseisust rahvakohtuniku väljalangemise korral asendatakse ta varurahvakohtunikuga.¹⁹⁹

Rahvakohtunikukandidaadiks võib nimetada 25–70-aastase teovõimelise Eesti kodaniku, kelle elukoht on Eestis ja kes oskab eesti keelt keeleseaduses sätestatud C1-tasemel või sellele vastaval tasemel ning on rahvakohtuniku tegevuseks sobivate kõlbeliste omadustega.²⁰⁰

¹⁹⁵ Nutov, M. (2011). Rahvakohtunik aitab kohtunikul näha juhtumite inimlikku poolt. – *LounaLeht.ee*. [WWW] <http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=7158> (12.11.2015)

¹⁹⁶ Rahvakohtunikud. – Eesti Kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (12.11.2015)*Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Nutov, M. (2011). Rahvakohtunik aitab kohtunikul näha juhtumite inimlikku poolt. – *LounaLeht.ee*. [WWW] <http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=7158> (12.11.2015)

¹⁹⁹ Rahvakohtunikud. – Eesti Kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (12.11.2015)

²⁰⁰ Rahvakohtunikukandidaatide valimine. Tallinn.ee. [WWW] <http://www.tallinn.ee/Teenus-Rahvakohtunikukandidaatide-valimine> (12.11.2015)

Rahvakohtunik nimetatakse neljaks aastaks ning sama isikut ei või nimetada rahvakohtunikuks järjest rohkem, kui kaheks perioodiks. Ametisse nimetatud rahvakohtunikud annavad kohtu üldkogu ees järgmise vande: «Töotan jääda ustavaks Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale. Töotan mõista õigust oma südametunnistuse järgi kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seadustega.»²⁰¹

Maakohtu endine pikaajaline esinaine Helve Särkava siiski rahvakohtunike institutsiooni ei pooldanud. Olulisema argumendina on ta välja toonud, et kriminaalasjade juriidilise keerukuse tõttu ei ole mõeldav, et juriidilise hariduseta inimene oleks võimeline kohtuniku rolli täitma või teda tõendite hindamisel abistama.²⁰² Seega täiesti vastupidine arvamus Tartu maakohtu endise esimehe abi Liili Kalamehe arvamusel.

Kui Maakohtu endine esinaine Helve Särkava on teinud oma ametiajal riigikogule ettepaneku kaotada rahvakohtunike institutsioon, siis riigikohtu uueks esimeheks nimetatud Priit Pikamäe seda ettepanekut siiski ei toeta.²⁰³

Riigikohtu esimees Priit Pikamäe arvamusel kohaselt rahvakohtuniku kaasamine kohtuistungitel säilitab sideme inimestega, kelle üle õigust mõistetakse. Ta on öelnud: «Kui me vaatame rahvusvahelisi soovitusi selles vallas, siis pigem on need selles suunas, et ühiskonna osavõttu õigusemõistmisest tuleks tugevdada, tuleks suurendada».²⁰⁴

Pikamäe on arvamusel, et kui vaadata õigusemõistmist eeskätt kriminaalasjades, siis siin on kaks äärmust: üks on see, et õigust mõistab ainult professionaalne kohtukoosseis ja teine on see, et õigust mõistab olulisemates küsimustes vandekohus. Meie tänane süsteem, kus on ühendatud professionaalne kohtunik ja rahvakohtuniku, asetub sellel skeemil kusagile keskele ning see lähenemine on õige.²⁰⁵

Rahvakohtunikud ei ole küll otsene vaste vandekohtunike süsteemile, kuid näitab, et Eesti kohtusüsteemis on olemas funktsioon, mida saab arendada vandemeeste süsteemi loomiseks.

²⁰¹ Rahvakohtunikud. – Eesti Kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (12.11.2015)

²⁰² Kangro, K. (2013). Pikamäe: rahvakohtunike institutsioon peaks säilima. – *Postimees*. [WWW] <http://www.postimees.ee/1234890/pikamae-rahvakohtunike-institutsioon-peaks-sailima> (12.11.2015)

²⁰³ Rahvakohtunikud. – Eesti Kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (12.11.2015)

²⁰⁴ Kangro, K. (2013). Pikamäe: rahvakohtunike institutsioon peaks säilima. – *Postimees*. [WWW] <http://www.postimees.ee/1234890/pikamae-rahvakohtunike-institutsioon-peaks-sailima> (12.11.2015)

²⁰⁵ *Ibid.*

2.2.3 Vandekohtu võimalikkus Eestis

Arvestades arenguid anglo-ameerikaliku kohtupidamise suunas, on täna tekkinud vajadus arutleda vandekohtu võimalikkuse üle ka Eestis.²⁰⁶

Tuginedes eelmisele peatükile, kus endise kauaaegse Maakohtu esinaise ja praeguse Riigikohtu esimehe arvamusel on kardinaalselt erinevad rahvakohtunike kaasamisel kriminaalmenetlusega seotud kohtuprotsessi, siis julgeb autor väita, et ka vandekohtu küsimuses on täna võimalik leida nii poolt- kui ka vastuargumente.

Võistleva menetluse puhul ei sünni kriminaalõiguslikud kohtuotsused suletud kabineti uste taga. Mis tähendab seda, et piltlikult öeldes saab „inimene tänavalt“ otsustada kaaskodaniku süü üle ning aidata kaasa tõe väljaselgitamisele. On väheseid näiteid niivõrd demokraatlikust institutsioonist, kui seda on vandekohus.²⁰⁷

Kriminaalmenetluse käigus otsustatakse isiku saatuse üle. Kriminaalkorras kantud karistus pärsib enamasti isiku edasist elu – nii töökoha leidmist, kui ka eraelu. Isikult vabaduse võtmine on üks intensiivsemaid põhiõiguste riiveid. Seetõttu on kriminaalmenetluses eriti oluline, et kohtulik arutamine oleks maksimaalsel võimalikul viisil erapooletu ja õiglane. Õigusemõistmisel üldiselt, eriti aga kriminaalmenetluses peab risk õigusemõistja kallutatusest olema viidud absoluutse miinimumini.²⁰⁸

Kadri Simson juhtis tähelepanu Riigikogus juba aastal 2012, et oleks aeg luua Eestis vandekohtu institutsioon. Simson leidis, et vaatamata deklareeritud süütuse presumptsioonile on õiguse mõistmine meie kohtutes siiski süüdistava kallakuga. Otsuste langetamisel osaleb Eesti oludes piiratud arv isikuid ja see on märkimisväärne negatiivne asjaolu, arvestades riigi väiksust ja suletud suhtlusringkonda. "See loob liigse võimaluse menetluse kohtuväliseks mõjutamiseks," lisas ta. Simsoni sõnul on vandekohus kohus, kus süüdimõistmine ja karistuse määramine on isikuti lahku viidud. "Vannutatud mehed ja vannutatud naised otsustavad vaid süü küsimuse,

²⁰⁶ Memorandum. (2012). – Lextal Advokaadibüroo. Lk 11. [WWW]

http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAAahUKEwje9bKcrerIAhUDnnIKHf_NBXQ&url=http%3A%2F%2Fwww.riigikogu.ee%2Fdownload%2F135bc74e-ee22-40cf-a058-fe7f1dfb8159%2F26edf292-249e-4ff9-a640-7c5fe53195d7&usg=AFQjCNFZZGVDOxPMWNF112s04AxZ-v7yYg&bvm=bv.106379543,d.bGQ (10.09.2015)

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*, lk 13

kutseline kohtunik annab aga teole juriidilise hinnangu ja määrab seaduses toodud karistuse," rääkis ta.²⁰⁹

"Vandekohtu olemasolu lõpetaks levinud jutud kallutatud jõududest, sest küündimatu ja puuduliku kohtueelse uurimismaterjali alusel on raske kedagi süüdi mõista ja vastupidi. Süüdistus ei läheks kergekäeliselt kohtusse ja valelik süüdistatav ei taotleks kergekäeliselt asja lahendamist vandekohtus, sest talle on teada tegelikud asjaolud, mida on mõistlikult raske esitada endakasuliselt," rääkis ta. Tema hinnangul võiks Eesti oludes vandekohus piirduda kõigest 6 liikmega. "Eesmärgiks ei saaks ka olla mitte kogu senise kohtukorralduse peapeale pööramine, vaid ainult sellise võimaluse seadustamine raskemate ja teatavat liiki kuritegude puhul," lisas ta. Vastates hilisematele küsimustele, kuidas on võimalik vandekohtunike kallutatust vältida, sõnas ta, et vandekohtunikke on võimalik valida ja elimineerida need, kes on eelnevalt tugeva kallakuga.²¹⁰

Käesoleva uurimistöö autor ei saa täna kindlalt väita, et eelpool Kadri Simsoni poolt välja öeldud argumentid vandekohtu loomise puhul ei ole olnud seotud tema erakondliku sõltuvusega ning poliitiliste vaadetega. Kuid sellele vaatamata tuleb autoril nõustuda, et vandekohtu süsteem kindlasti kõrvaldaks mingilgi määral tänaseid kahtluseid, justkui oleks kohtunikke võimalik erakondlikult mõjutada või nende otsuseid kallutada.

Vandekohtu eelistena on nimetatud ka faktide sagedasemat õiget tuvastamist, menetluse avalikku iseloomu, suulise tunnistuse suuremat usaldusväarsust kirjalikust, rollide eristamist õigusemõistmisel, kohtualuse suuremat iseseisvust tõendite kogumisele kaasaaitamisel ning elujõulisema kaitsetaktika soodustamist.²¹¹

Tehnilised reeglid (menetlusnormid) mõjutavad ka kõige õiglasematel, võimekamatel ja haritutel võimet asju tavakodanikuna hinnata. Vandekohtu süsteemi puhul on rollid õigusemõistmisel jaotunud. Tugevad ning kindlad menetlusreeglid on võistleva menetlussüsteemi puhul möödapääsmatult olulised. Kohtunik on neutraalne menetluse juhtija, süüdimõistmise poolt- ja vastuargumentide toomine on kitsalt menetlusosaliste teha. Vandekohus otsustab, kas

²⁰⁹ Masing, K. (2012). Simson soovib vandekohtu institutsiooni loomist. – *Err.ee*. [WWW] <http://uudised.err.ee/v/eesti/518359ca-8bf8-4a80-8294-97ffbc759c0> (12.11.2015)

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Memorandum. (2012). – Lextal Advokaadibüroo. Lk 16. [WWW] http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAAahUKEwje9bKcrrerIAhUDnnIKHf_NBXQ&url=http%3A%2F%2Fwww.riigikogu.ee%2Fdownload%2F135bc74e-ee22-40cf-a058-fe7f1dfb8159%2F26edf292-249e-4ff9-a640-7c5fe53195d7&usq=AFQjCNFZZGVDOxPMWNF112s04AxZ-v7yYg&bvm=bv.106379543,d.bGQ (10.09.2015)

kahtlusalune on „süüdi“, „süüta“ või „süü pole tõendatud“. Keskendumine ühele või kitsamale ülesannete ringile tagab enamuse juhtudel parema ja kindlama tulemuse.²¹²

Loomulikult ei ole välistatud, et ka vandekohtunikud langetavad otsuseid, lähtudes oma poliitilistest vaadetest ja ideoloogiast. Samas vandekohtunike rohkus on välistus ühe isiku poliitiliste vaadete ning kallutatuse esilekerkimisele otsuse langetamisel.²¹³

Eesti tingimustes (väike rahvaarv), oleks 12 liikmelist vandekohut liigkeeruline ja kulukas moodustada. Eestis oleks 5-6 liikmeline vandekohus piisav, s.t institutsioon täidaks oma ülesannet ning eesmärgi.²¹⁴

Paraku on olemas kohtunikud, kes sellist vandekohtunike süsteemi Eestis pigem ei poolda. Katri Pettai magistritöös aastal 2014 läbi viidud uurimuse raames töid kohtunikud välja asjaolud, et õigusselgus on parem ja vandekohtu süsteem on liiga kallis ning kohatu nii väikse elanikkonnaga riigi puhul nagu Eesti vm väike Euroopa riik. Samuti esineb identseid olukordi harva, mistõttu võib kohustus iga hinna eest lahendit järgida kammitseda kohtunikkude õiguse tõlgendamisel ja siseveendumuse järgi otsustamisel. Siiani on pidevalt muutunud ka seadused ning seetõttu tihti ka Riigikohtu seisukohad. Muutuste vajadusest saab rääkida siis, kui materiaalsed ja menetlusõiguses tehakse vaid kosmeetilisi, mitte radikaalseid muutusi, mis annab aega ühtse õiguspraktika tekkimiseks.²¹⁵

²¹² Memorandum. (2012). – Lextal Advokaadibüroo. Lk 16-17. [WWW] http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAAahUKEwje9bKcrerIAhUDnnIKHf_NBXQ&url=http%3A%2F%2Fwww.riigikogu.ee%2Fdownload%2F135bc74e-ee22-40cf-a058-fe7f1dfb8159%2F26edf292-249e-4ff9-a640-7c5fe53195d7&usg=AFQjCNFZZGVDOxPMWNF112s04AxZ-v7yYg&bvm=bv.106379543,d.bGQ (10.09.2015)

²¹³ *Ibid.*, lk 15

²¹⁴ *Ibid.*, lk 18

²¹⁵ Pettai, K. (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistr töö) Tartu Ülikool. Tartu. Lk 69. [WWW] http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1 (03.09.2015)

KOKKUVÕTE

Õiguse mõistmisel peab tuginema õigusnormidele. Lähtuvalt sellest, millisest õigusruumist pärineb riik, on erinevad ka õiguse allikad nendes riikides.

Käesolevas uurimistöös on võrreldud kahe erineva riigi - Suurbritannia ja Eesti õigussüsteemide olemust ja erinevust. Kui Inglismaa tugineb Anglo-Ameerika õigusele, mis põhineb ajalooliselt suuresti tavaõigusel, siis Eesti tugineb Mandri-Euroopa õigusele, mis põhineb seadusõigusel. Juba sellest liigitusest nähtub, et õiguse mõistmisel kasutavad võrdlevad riigid erinevaid õiguse allikaid.

Suurbritannias kehtiva kohtusüsteemi aluseks olevad erinevad parlamendi õigusaktid ning varasemad kohtupretsedendid annavad kohtuotsustele siduva jõu. Eestis seevastu loetakse primaarseteks õigusallikateks vaid põhiseadust, seaduseid, seadlusi, määrusi ja kohaliku omavalitsuse akte. Tavad, kohtupretsedendid ja doktriinid Eesti õigusruumis omavad üldjuhul õigusallikana alles teisejärgulist tähendust.

Käesoleva lõputöö üks peamisi eesmärke oli uurida pretsedendi, kui seadust abistava allika muutmist siduvaks õigusallikaks Eestis, sest nagu eelpool öeldud, siis täna varasem kohtupretsedent õiguse allikana meil põhiseadusesse lisatud ei ole. Siiski on siinkohal erandiks kriminaalmenetluse seadustik, mis võimaldab tugineda Riigikohtu lahenditele küsimustes, mida ei ole lahendatud muudes õigusallikates. Kuid ka siin on jäetud lõplik otsustamine asja menetleva kohtuniku kanda, kes peab varasematele Riigikohtu lahenditele tuginedes sarnases kaasuses otsustama, kas juba varasem ja põhistatud lahend antud menetluse raames ei lähe vastuollu olemasoleva seaduse või muude õigusaktidega.

Kohtuotsused peavad olema selged ja üheselt mõistetavad, kus olulisuse aspektiks on see, millisele seadusele tuginedes on jõutud just sellise tulemuseni. Seega ei saa antud uurimistöös autor kindlalt väita, et pretsedendi rakendamine uutele kaasustele oleks õiglasem ja õigem, kui seda on põhiseadus ja õigusaktid, mis aga ei tähenda kaugeltki seda, et autor ei pooldaks pretsedendi seadustamist ja selle põhiseadusesse kirjutamist. Tänapäevane kohtupraktika annab üsna üheselt mõista, et nii advokaadid, kui ka kohtunikud toetuvad kaasuste lahendamisel väga

paljuski juba varasematele kohtulahenditele. Siiski tõstatab see paratamatult küsimuse, millised Riigikohtu lahendid oleksid või jääksid olema kohtutele õigusallikaks ja millised mitte. Autor tõdeb, et selguse huvides kindlasti aitaksid varasemad juba jõustunud kohtuotsused paremini tõlgendada neid õigusnorme, mille poole õiguse leidmisel tuleks teatud kaasuste puhul pöörduda.

Kindlasti ei saa siinkohal jätta märkimata ka globaliseerumise üldisest mõjust õigussüsteemidele, sest üha enam räägitakse globaliseerumisega seoses seadusõiguse ja üldise õiguse tihedamast põimumisest.

Inglismaa ja Eesti kohtusüsteemid on oma olemuselt ja ülesehituselt väga erinevad. Esimesel neist on kohtusüsteem keeruline ning koosneb paljudest kohtuastmetest, kus kohtuvõimu teostavad mitmed erinevad kohtunikud. Teisel seevastu on kohtusüsteem vaid kolmeastmeline ning tänu sellele ka vähem keerukam.

Inglismaa kasutab oma kohtumõistmises vandekohtunikke peamiselt kriminaalmenetluste puhul, et vältida kohtuotsuste tegemist suletud uste taga. Eestis täna vandekohtu institutsioon puudub, küll aga on olemas rahvakohtunikud, mis on lähim vaste vandekohtunikele. Eestis kaasatakse rahvakohtunikke siiski vaid kriminaalajade puhul maakohtutes, kus arutatakse esimese astme kuritegusid.

Käesoleva uurimistöö käigus võrreldi varasemalt esitatud seisukohti leidmaks vastust küsimusele, kas rahvakohtunike süsteem on meie õigusruumis end õigustanud. Samuti, kas oleks mõistlik praegu olemasolev süsteem rahvakohtunike näol arendada välja toimivaks vandekohtunike institutsiooniks, kus tõe väljaselgitamisele lisaks professionaalsele kohtukoosseisule aitab kaasa ka inimene tänavalt.

Autori hinnangul on kriminaalmenetluse raames eriti oluline viia selle kohtulik arutamine õiglaseks, et vältida erapooletusest tingitud riske, sest kriminaalmenetlus on koht, kus vandemeeste osavõtt ja otsusele jõudmine tugineb suuresti väljakujunenud tavadel. Tavadel, mis reguleerivad inimeste kõlbelist käitumist erinevates eluvaldkondades ning juhtudel.

Lõppjärgeldusena on käesoleva töö autor siiski veendunud, et kohus peab oma otsustes olema sõltumatu ning ta peab suutma tõendusmaterjale kaaluda õigelt ja õiglaselt, et otsustada, kas kohtualune on süüdi või mitte. Kuid, kas vandekohus seda on? Eesti riik on väike, kas me julgeme anda ühe inimese saatuse otsustada vandekohtunikele, kes inimloomust arvestades võivad olla omakasupüüdlikud, mitte niiväga erapooletud ja ka õiglased? Kas me saame meie

riigi väiksuse tõttu siinkohal olla kindlad vandemeeste mitte kallutatusele ja erapooletusele ning eelarvamustest vabale otsusele kohtuotsuste tegemisel?

Autor tõdeb, et täna ei saa kindlalt väita, kumb on oma otsustes sõltumatum, kas vandekohus või aastaid koolitatud ja seadustele tuginev professionaalne kohtukoosseis. On palju näiteid *common law* süsteemist, kus vandekohus ei ole alati olnud õiglane. Arvatakse, et see tuleneb suuresti sellest, et tegemist on inimestega, kellel puudub vastav juriidiline haridus, ning kes ei ole võimelised seaduseid õiglaselt ja õigelt tõlgendama. Kuid, kas see pole just see, mida me vandekohtu institutsiooni rakendamise puhul vandekohtunikelt eeldame ja ootame? Me ootame kaasuse tõlgendamist ja lahendamist just tavakodanike silmade läbi.

Selge on aga kindlasti see, et vandekohtu institutsiooni rakendudes saab isiku süüdi mõista siiski alles siis, kui tema süü on nii ilmselge, et selles on kindel ka lihtne tavakodanik.

VIIDATUD KIRJANDUS

Kasutatud kirjandus

1. Becoming a judge. – Courts and Tribunals Judiciary. [WWW]
<https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/judges-career-paths/becoming-a-judge/>
(15.09.2015).
2. **Burke, J.** (1993). Kohtuniku roll Ameerika õigussüsteemis. – Juridica. Nr 3. Tartu: SA Iuridicum. Lk 56-60.
3. District judge. – Courts and Tribunals Judiciary. [WWW]
<https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/district-judge-role/> (15.09.2015).
4. Eesti kohtusüsteem. – Eesti kohtud.[WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtud/eesti-kohtususteem> (03.09.2015).
5. Eesti kohtusüsteem. – Riigikohus.[WWW] <http://www.riigikohus.ee/?id=16> (03.09.2015).
6. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. – Tartu Ülikool. [WWW]
<http://www.pohiseadus.ee/ptk-13/pg-146/> (01.09.2015).
7. HM Courts & Tribunals Service. – GOV. UK. [WWW]
<https://www.gov.uk/government/organisations/hm-courts-and-tribunals-service> (15.09.2015).
8. Justis FAQs – Courts in the United Kingdom. [WWW] <https://www.justis.com/support/faq-courts.aspx> (04.09.2015).
9. **Kangro, K.** (2013). Pikamäe: rahvakohtunike institutsioon peaks säilima. – Postimees. [WWW] <http://www.postimees.ee/1234890/pikamae-rahvakohtunike-institutsioon-peak-sailima> (12.11.2015).
10. **Kapten, P.** (1997). Suurbritannia parlamendi alamkoda. – Juridica. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 258-260.

11. **Kaugia, S.** (2002). Õigusnormide kohast eri kultuuriruumides. – Riigikogu Toimetised.Nr 6. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]
<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11925&highlight=%C3%B5igusteaduse&op=archive2> (03.09.2015).
12. Kohtukorraldus liikmesriikides - Inglismaa ja Wales. – European e-justice. [WWW]
https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-ew-et.do?member=1 (04.09.2015).
13. Kohtumenetluse üldpõhimõtted ja kohtusüsteemi ülesehitus. – Estonica.org. [WWW]
http://www.estonica.org/et/Riik/Kohtus%C3%BCsteem/Kohtumenetluse_%C3%BCldp%C3%B5him%C3%B5tted_ja_kohtus%C3%BCsteemi_%C3%BClesehitus/ (03.09.2015).
14. Kohtusüsteemi arengu põhimõtted. (2007). – Riigikohus. [WWW]
<http://www.riigikohus.ee/?id=749> (03.09.2015).
15. **Kranich, H.** (2010). Inimväärikuse mõiste sisu sõltuvus õigussüsteemist. Suurbritannia näide. – Juridica. Nr 9.Tartu: SA Iuridicum. Lk 639-648.
16. Kuidas on üles ehitatud Eesti kohtusüsteem? (2013). – Das.ee.[WWW]
<http://www.das.ee/kuidas-on-ules-ehitatud-eesti-kohtususteem/> (03.09.2015).
17. **Kull, I., Lahe, J., Ots, J., Torga, M.** (2009). Riigikohtu tsiviilkolleegiumi praktika seadusandja mõjutajana. – Juridica. Nr 8. Tartu: SA Iuridicum. Lk 555-569.
18. **Kull, I.** (2010). Eesti tsiviilõiguse allikate tugev ja nõrk kohustuslikkus. – Juridica. Nr 7.Tartu: SA Iuridicum. Lk 463-472.
19. **Laasik, T., Laanemets, J.** (2013). Kas hea usu põhimõte on õiguspraktikas rakendatav? – Raamatupidaja.ee (Äripäeva lisa). [WWW]
<http://www.raamatupidaja.ee/arvamused/2013/04/12/kas-hea-usu-pohimote-on-oiguspraktikas-rakendatav> (04.09.2015).
20. Liikmesriigi õigus – Eesti. – European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ee-et.do (03.09.2015).
21. Liikmesriigi õigus - Inglismaa ja Wales. –European e-justice. [WWW] https://e-justice.europa.eu/content_member_state_law-6-ew-et.do?member=1 (04.09.2015).

22. **Liventaal, J.** (2000). Sissejuhatus õigusteooriasse.[WWW]
<http://documents.tips/documents/oiguse-teooria-i-mapp.html> (01.09.2015).
23. Lord Chief Justice. –Courts and Tribunals Judiciary.[WWW]
<https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/lord-chief-justice/> (15.09.2015).
24. **Mälksoo, L.** (2006). Üleilmastumise väljakutsed Eesti õigusteadusele ja -haridusele. – Juridica. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 295-299.
25. **Maruste, R.** (1994). Kohtupretsedendist. – Juridica. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 116-117.
26. **Masing, K.** (2012). Simson soovib vandekohtu institutsiooni loomist. – Err.ee. [WWW]
<http://uudised.err.ee/v/eesti/518359ca-8bfb-4a80-8294-97ffbca759c0> (12.11.2015)
27. Memorandum. (2012). – Lextal Advokaadibüroo. [WWW]
http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBoQFjAAahUKEwje9bKcrerIAhUDnnIKHf_NBXQ&url=http%3A%2F%2Fwww.riigikogu.ee%2Fdownload%2F135bc74e-ee22-40cf-a058-fe7f1dfb8159%2F26edf292-249e-4ff9-a640-7c5fe53195d7&usg=AFQjCNFZZGVDOxPMWNF112s04AxZ-v7yYg&bvm=bv.106379543,d.bGQ (10.09.2015).
28. **Narits, R.** (1994). Tõlgendamine: teadus või seadus? – Juridica. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 228-230.
29. **Narits, R.** (1995). Kohtupretsedendist. – Juridica. Nr 9. Tartu: SA Iuridicum. Lk 380-382.
30. **Narits, R.** (2008). Konstitutsioonikohtute tänapäevastest töömeetoditest mandrieuroopaliku õiguskultuuri ja common law kui mõtlemisviiside lähenemise tingimustes*. – Riigikogu Toimetised. Nr 17. Tallinn: Riigikogu Kantselei. [WWW]
<http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=12542&highlight=common&op=archive2> (12.11.2015).
31. **Nutov, M.** (2011). Rahvakohtunik aitab kohtunikul näha juhtumite inimlikku poolt. – *LounaLeht.ee*. [WWW] <http://www.lounaleht.ee/index.php?page=1&id=7158> (12.11.2015).
32. Õigusabi. Õigussüsteem. Mis on õigus. – City Õigusbüroo. [WWW]
http://www.cityoigusabi.ee/et/oigusabi_teenus.html (01.09.2015).

33. Õigusaktid. –Eesti.ee.[WWW] https://www.eesti.ee/est/oigusabi/oigusest_uldiseelt/millised_oigusaktid_on_olemas (03.09.2015).
34. Õiguse Entsüklopeedia. – Quizlet.com.[WWW] <https://quizlet.com/18415459/oiguse-entsuklopeedia-flash-cards/> (03.09.2015).
35. Õigussotsioloogia. – Wikia. [WWW] <http://et.oigussotsioloogia.wikia.com/wiki/Tava> (04.09.2015).
36. Õigusvaldkonna ametid - Inglismaa ja Wales. –European e-justice. [WWW]https://e-justice.europa.eu/content_legal_professions-29-ew-et.do?member=1 (15.09.2015).
37. **Olovjanišnikov, L.** Meie uskumatu õigusemõistmine ehk milleks on meile vaja Riigikohut? [WWW] http://olab.ee/est/publications/?page_id=15 (12.11.2015).
38. Overview of UK courts and tribunals system. – FindLaw UK. [WWW] http://findlaw.co.uk/law/dispute_resolution/courts_system/court_and_tribunals/500115.html (15.09.2015).
39. Parem õigusloome. – Justiitsministeerium. [WWW] <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/parem-oigusloome> (03.09.2015).
40. **Pettai, K.** (2014). Seaduse ja kohtulahendi roll õiguse allikatena tänases Eestis. (Magistritöö) Tartu Ülikool. Tartu.[WWW] http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/42608/pettai_katri.pdf?sequence=1(03.09.2015).
41. **Prükk, K.** (2001). Eessõna. – Juridica. Nr 2. Tartu: SA Iuridicum.
42. Rahvakohtunikud. – Eesti Kohtud. [WWW] <http://www.kohus.ee/et/eesti-kohtunikud/rahvakohtunikud> (12.11.2015).
43. Rahvakohtunikukandidaatide valimine. Tallinn.ee. [www] <http://www.tallinn.ee/Teenus-Rahvakohtunikukandidaatide-valimine> (12.11.2015).
44. **Reimer, P.** Demokraatliku ühiskonna valitsemine. [WWW] <http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAAah>

UKEwjxgNCKiXIAhXIXSwKHWRQBDg&url=http%3A%2F%2Fwww.yle.edu.ee%2Fwp-content%2Fuploads%2F2011%2F08%2F2.-Demokraatlik-%25C3%25BCchiskond-ja-selle-valitsemine.docx&usg=AFQjCNExGRuJLiRm9J7Odkxp3xMQhl_aqw (01.09.2015).

45. Riigikohtu lahendid eesti õiguskorras: tähendus ja kriitika: Riigikohtu teadustööde konkursi kogumik. (2005). – Eesti Riigikohus. [WWW] <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/22323> (05.09.2015).
46. **Ristikivi, M.** (2006). Ladina päritolu juriidilised terminid Eesti õiguskeeles. (Magistritöö). Tartu Ülikool. Tartu.[WWW] <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/1016/ristikivim.pdf> (03.09.2015).
47. **Sepp, H.** (2011). Varasemad teistsugused ütlused tõendina võistlevas menetluses. Kriminaalmenetluse seadustiku, common law ja Strasbourgi kohtu praktika võrdlus. – Juridica. Nr 8. Tartu: SA Iuridicum. Lk 612-628.
48. **Sillaots, M.** (1998). Kohtunikuõigus. – Juridica. Nr 5. Tartu: SA Iuridicum. Lk 238-241.
49. The Jury System. – LawTeacher.net. [WWW] <http://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/the-jury-system.php> (12.11.2015).
50. **Thomas, J.** (1997). Seisukohavõtt Eesti Vabariigi põhiseaduse XIII peatüki "Kohus" esitatud küsimuste kohta. Justiitsministeerium. [WWW] http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/jurgen_thomas._seisukohavot_t_eeesti_vabariigi_pohiseaduse_xiii_peatuki_kohus_esitatud_kusimuste_kohta.pdf (04.09.2015).
51. Üldinfo Suurbritannia ja Põhja-Iirimaa Ühendatud Kuningriik. – Välisministeerium [WWW]<http://vm.ee/et/uldinfo-12> (04.09.2015).
52. What are the superior courts which form the doctrine of precedent? – TimeBase. [WWW] http://www.timebase.com.au/support/legalresources/What_are_the_superior_courts_which_form_the_doctrine_of_prec.html (04.09.2015)

Kasutatud normatiivmaterjal

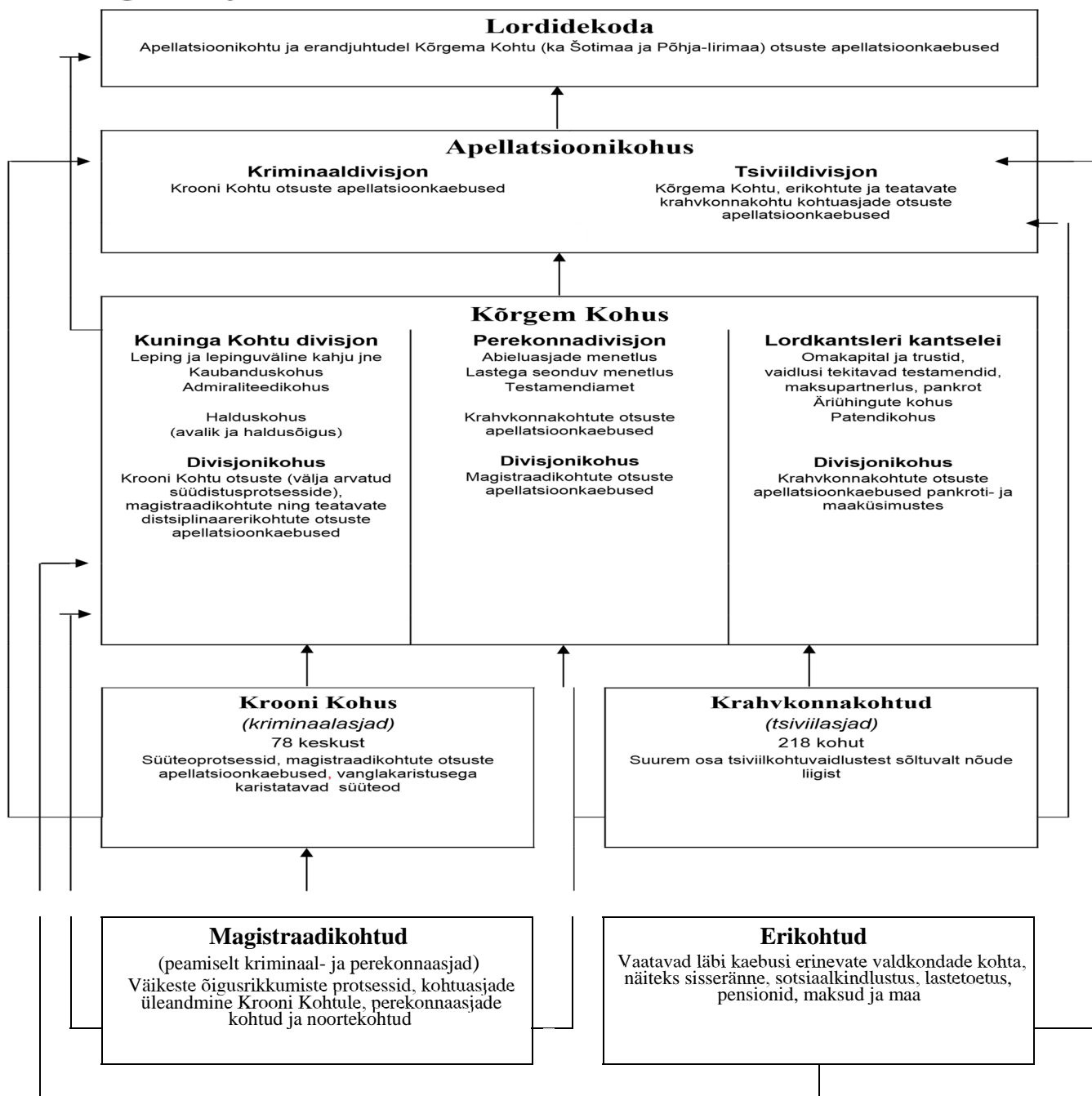
53. Eesti Vabariigi põhiseadus. Vastu võetud 28.06.1992. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 15.05.2015, 2. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002> (01.09.2015).

54. Individuaalse töövaidluse lahendamise seadus. Vastu võetud 20.12.1995. – RT I 1996, 3, 57 ... RT I, 04.06.2014, 5. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/104062014005> (05.09.2015).
55. Kaubamärgiseadus. Vastu võetud 22.05.2002. – RT I 2002, 49, 308 ... RT I, 28.12.2011, 4 [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122011004> (05.09.2015).
56. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus. Vastu võetud 02.06.1993. – RT I 1993, 37, 558 ... RT I, 04.06.2014, 5. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015108> (03.09.2015).
57. Kohtute seadus. Vastu võetud 19.06.2002. – RT I 2002, 64, 390 ... RT I, 10.03.2015, 15. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/110032015015> (03.09.2015).
58. Kriminaalmenetluse seadustik. Vastu võetud 12.02.2003. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 19.03.2015, 22. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032015022> (05.09.2015).
59. Patendiseadus. Vastu võetud 16.03.1994. – RT I 1994, 25, 406 ... RT I, 12.07.2014, 105. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014105> (05.09.2015).
60. Rahvusvahelise eraõiguse seadus. Vastu võetud 27.03.2002. – RT I 2002, 35, 217 ... RT I 2009, 59, 385. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/13242136> (05.09.2015).
61. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities. Vastu võetud 17. 11. 2010. – CM/Rec(2010)12. [WWW] <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1707137> (04.09.2015).
62. Riigihangete seadus. Vastu võetud 24.01.2007. – RT I 2007, 15, 76 ... RT I, 23.03.2015, 24. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/123032015024> (05.09.2015).
63. Tööstusdisaini kaitse seadus. Vastu võetud 18.11.1997. – RT I 1997, 87, 1466 ... RT I, 12.07.2014, 147. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/112072014147> (05.09.2015).

LISAD

Lisa 1. Kohtukorraldus - Ühendkuningriik

Inglismaa ja Wales

Allikas: Justis FAQs – Courts in the United Kingdom

SUMMARY

POSSIBILITY OF APPLYING JURISDICTION AND ELEMENTS BASED ON ANGLO-AMERICAN JUDICIAL SYSTEM IN ESTONIAN COURT PRACTICE

Eva Ojavee

Language:	Estonian	Figures:	2
Pages:	51	Tables:	-
References:	63	Appendixes:	1
Keywords:	Anglo-American, common law, Continental Europe, judicial system, jury institution, precedent, sources of law		

The most developed major legal system nowadays are Anglo-American and Continental European legal systems.

Anglo-American legal system, which is used in Great Britain and Continental European legal system, which is used in Estonia are one of the oldest, most traditional and well-established legal systems. Despite the fact that both countries are relatively close to each other geographically, their legal systems and constitutions are quite different.

In present thesis there has been comparison of the nature and difference in Great Britain's and Estonian legal systems. England relies on Anglo-American legislation, which is based historically on common law. Estonia relies on Continental European legislation, which is based

on justice of law. This comparison shows that administration of justice in comparative countries use different sources of law.

The primary objective of present thesis is to investigate the various sources of law in legal systems. Thesis contains sources of law like practice, law and precedent and more closely is researched the possibility of bringing the court precedent to Estonian legal systems as the primary source of law.

The second objective of the thesis is to research the institution of jury to determine if it would be right and fair to engage people from the street to criminal proceedings to identify the relevant facts through the eyes of the citizens. Despite the fact that there is currently used institution of lay judges in Estonian criminal proceedings, which is partly similar to the institution of jury in common law countries.

To achieve the objectives mentioned above author gives an overview of sources of law, administration of justice, authorization of judges in law-making process, precedent as auxiliary source of law, binding nature of judicial decisions, institution of jury and institution of lay judges.

Present research is a qualitative study, comparative method is used to achieve the objective of the thesis. Sources of thesis are literary works, articles and views of academics on the topics of Estonian and Great Britain's justice system history and court system. Therefore the author relies on earlier positions, which are already submitted and does not provide any significant new solutions.

Structure of the research is established in the same way that all chapters would logically arrange in thesis and research is divided into two chapters.

In introduction the author looks at the nature and historical evolution of the two traditional legal systems to determine whether and to what extent present Estonian and British law is influenced by the legal system from which they originate.

The current justice system in Britain is based on parliamentary legislation and on the earlier legal precedent, which gives binding force to judicial decisions. By contrast the primary sources of legislation in Estonia are the constitution, laws, decrees, regulations and local acts.

Earlier legal precedents and doctrines have generally only a secondary source of legal significance in Estonian justice system, therefore the court precedent as the main source of law is not enacted in constitution. However there is an exception in Estonian Code of Criminal Procedure, which allows to rely on the Supreme Court decisions on matters which are not regulated by other sources of law in criminal proceedings. But the final resolution of the trial is decided by the judge, who has to decide based on earlier Supreme Court decisions in similar cases observed if the decision in these proceedings does not contravene existing law or any other law.

Rulings must be clear and unambiguous, the importance of this aspect can be considered on the basis of which law has given such an outcome. The author of present thesis can't strongly suggest that the use of precedent on the new cases would be fairer and more correct than constitution and the laws, which however does not mean that the author is not in favour of legitimization of precedent and writing it to constitution. Today's case-law already gives a quite clear indication that both lawyers and judges rely in many ways on previous court decisions. This inevitably raises the question, which Supreme Court decisions would be the source of law and which not. For reasons of clarity earlier judgments would probably help to interpret better the very of laws to which access on finding justice in some cases.

Like mentioned before the court systems of England and Estonia are inherently and structurally very different. The first uses jury mainly in criminal procedures in order to avoid making judicial decisions behind closed doors. Today there is no jury institution in Estonia, but there are lay judges, which is the closest match to jury. Lay judges in Estonia are involved in criminal cases in County Courts, where is discussed first degree crimes.

The author notes that today is not possible to say with certainty which of the two is more independent in its decisions, the jury or judges trained for years. There are many examples from the common law system, where the jury has not always been fair. It is believed that this is largely due to the fact that there are people that have no corresponding legal education and who are not able to interpret the laws in a fair and right form. But is not that exactly what we expect from implementation of jury institution? We expect the settlement of the case and the interpretation of it through the eyes of ordinary citizens.

The author finds that it is especially important to a fair trial in the context of criminal proceedings to avoid any potential risks because the participation of jurors to reach a decision

relies heavily on established practice. Practices that govern moral behaviour of people in various ways of life and circumstances.

For conclusions of this thesis, the author is assured that the court must be independent in its decisions and it must be able to weigh up the evidence and to be able to decide whether the accused is guilty or not. But the question is, if the jury is? Estonia is a small country, whether we have the courage to give the oath of judges who may be considering the nature of human self-serving, not fair and impartial to decide the fate of one man? Can we be certain on jury to be neutral and free of bias on decision making due to the small size of our country?

It is clear that if the institution of jury will be implemented, person can be convicted only if his guilt is so obvious that this is also understood by a simple citizen.

Estonia's judicial system improvement, development and elimination of weaknesses is a topical subject, because in developing society the judicial system needs to keep up with developments. Although the traditions have their place in law, but outdated and obsolete practices rather burden the effectiveness of a modern judicial system. National legal system must operate efficiently and effectively without excessive bureaucracy and loopholes in the law.

In the coming years nearly a third of the Estonian judges are changing as they are reaching retirement age, which is why the Estonian judiciary looks ahead a generational change era. This era affects the whole judiciary. Therefore it is a good moment to look over possible changes to the Estonian judicial system and if necessary to supplement or amend the existing solutions and bring them in today's case-law.

The overall impact of globalization to legal systems cannot be left unspecified here, as more and more talk of globalization in relation to the law and common law close intertwining.

Deklareerin, et käesolev lõputöö, mis on minu iseseisva töö tulemus, on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli diplomi taotlemiseks ning selle alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi ega diplomit.

Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjanduslikest allikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Autor:
(Eesnimi Perenimi, kuupäev)

Üliõpilaskood:

Töö vastab kehtivatele nõuetele.

Juhendaja:
(Eesnimi Perenimi, kuupäev)

Kaitsmisele lubatud: ”.....” 2016

TTÜ TK kaitsmiskomisjoni esimees:

.....
(nimi, allkiri)